

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

„Adopce na dálku“ jako jedna z forem rozvojové pomoci

Bc. Aneta Hypišová

Diplomová práce

2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Aneta Hypiusevová**
Osobní číslo: **H14443**
Studijní program: **N6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **"Adopce na dálku" jako jedna z forem rozvojové pomoci**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude popsat každodenní chod kanceláře "Adopce na dálku" a provést a analyzovat rozhovory s "adoptivními rodiči". Práce bude vycházet z antropologie rozvoje, kdy "adopce na dálku" tvoří jednu z forem rozvojových projektů. Vybraný projekt podrobím analýze s využitím literatury o kolonialismu a postkoloniální antropologii. Dále se zaměřím na finanční dar, který "sponzoři" posílají dětem do Indie na podporu jejich vzdělávání - na pojetí daru z antropologické perspektivy, dar jako závazek a zjištění daru. Výzkum bude založen na etnografické metodě zúčastněného pozorování, polostrukturovaných rozhovorech a studiu relevantní literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ABDEL-MALEK, Anouar a Vít HAVRÁNEK. Postkoloniální myšlení II. Vyd. 1. Praha: Tranzit, 2011, 259 s. ISBN 978-80-87259-14-6.

APPADURAI, Arjun, Vít HAVRÁNEK a Ondřej LÁNSKÝ. Postkoloniální myšlení IV. Vyd. 1. Praha: Tranzit.cz, 2013, 253 s. ISBN 978-80-87259-24-5.

BAUER, Michal. Vzdělání na dosah: sborník zkušeností a vzpomínek z projektu Adopce na dálku Arcidiecézní charity Praha. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, 58 s., [40] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7387-102-4.

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s. ISBN 80-85959-46-1.

BERNARD, H. Russell. Social research methods: qualitative and quantitative approaches. Altamira Press, 1995, 586 s. ISBN 0-8039-5244-9.

LEWIS, Oscar. Five families: Mexican case studies in the culture of poverty. New York: American Library, 1959, 319 s.

MAUSS, Marcel. Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 201 s. ISBN 80-85850-77-x.

TOMEŠ, Jiří, David FESTA a Josef NOVOTNÝ. Konflikt světů a svět konfliktů: střety idejí a zájmů v současném světě. 1. vyd. Praha: P3K, 2007, 349 s. ISBN 978-80-903587-6-8.

WAISOVÁ, Šárka. Ve stínu modernity: perspektivy a problémy rozvoje. Plzeň: A. Čeněk, 2005, 375 s. ISBN 80-86898-54-7.

WYDICK, Bruce, Paul GLEWWE a Laine RUTLEDGE. Does International Child Sponsorship Work? A Six-Country Study of Impacts on Adult Life Outcomes. Journal of Political Economy, 2013, Vol. 121, No. 2, s. 393-436.

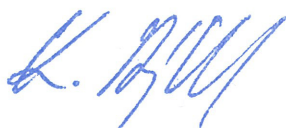
Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Hana Synková, Ph.D.

Katedra sociálních věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2016**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2015

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladu, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 21. 3. 2017

Bc. Aneta Hypiusová

Poděkování

Tímto si dovoluji poděkovat všem, kteří stojí za vznikem této kvalifikační práce, a to především mé vedoucí diplomové práce PhDr. Haně Synkové, Ph.D., za cenné rady a připomínky. Poděkování patří i ostatním vyučujícím za jednotlivé konzultace. Dále všem zúčastněným informátorům za ochotu, věnovaný čas a důležité informace. A v neposlední řadě i své rodině, která mě podporovala během celé doby studia.

Název

„Adopce na dálku“ jako jedna z forem rozvojové pomoci

Anotace

Tato diplomová práce popisuje činnost kanceláře „Adopce na dálku“ a analyzuje rozhovory s „adoptivními rodiči“/sponzory. Vychází z vlastního terénního výzkumu, který byl uskutečněn v neziskové humanitární organizaci a na jimi pořádaných akcích. Terénní výzkum byl prováděn na základě zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů.

Cílem práce je podrobné seznámení s rozvojovým projektem Adopce na dálku, jeho činností v praxi z pohledu realizátorů projektu a sponzorů podporující chudé děti v oblastech Indie.

Klíčová slova

Charita, sponzorování dětí, rozvojová pomoc, vzdělání

Title

„Child Sponsorship“ as a form of development aid

Annotation

This diploma thesis describes the activities of the "Child Sponsorship" programme and analyses interviews with "adoptive parents"/sponsors. It is based on author's own fieldwork which had taken place in a non-profit humanitarian organization and at their events. The field research was carried out on the basis of participant observation and semi-structured interviews.

The aim of the diploma thesis is to closely describe the development project "Child Sponsorship" and its activities in practice from the perspective of workers of the project and sponsors supporting poor children in India.

Key words

Charity, child sponsorship, development aid, education

Obsah

Úvod.....	10
1. Metodologie.....	13
1.1. Průběh terénního výzkumu	13
1.2. Výzkumné metody	14
1.2.1. Rozhovory.....	15
1.3. Reflexe a etické hledisko výzkumu.....	16
1.4. Charakteristika informátorů	18
1.4.1. Klíčoví informátoři	19
2. Rozvojová pomoc	21
2.1. Vznik rozvojového diskursu	21
2.2. Rozvojový diskurs.....	24
2.3. Kritici rozvojové pomoci	26
3. Projekt Adopce na dálku	30
3.1. Vymezení pojmu	30
3.2. Počátky projektu Adopce na dálku v Indii.....	32
3.3. Zásady projektu Adopce na dálku.....	34
3.4. Dopady projektu Adopce na dálku z pohledu realizátorů.....	36
3.5. Rizika a problematické oblasti projektu Adopce na dálku.....	39
3.5.1. Adopce na dálku jako dílčí část nekolonialismu	40
3.5.2. Projekt jako obchod, reklamní trik a podpoření stereotypů.....	44
3.5.3. Selektivnost projektu	48

3.5.4.	Problematika darů a dopisů.....	50
3.5.5.	Vznik závislosti na pomoci.....	54
3.5.6.	Vliv organizace a sponzora.....	55
4.	Shrnutí	58
5.	Závěr.....	61
6.	Použitá literatura.....	64

Úvod

Každý z nás alespoň jednou viděl v médiích obrazy zbídačené země, kterou trápí chudoba a hlad, reportáže s malými dětmi, které neměly to štěstí jako „my“ a nemohou chodit do školy nebo dokumenty o lidech, kteří nemají možnost dosáhnout na základní léky a hygienické potřeby, a proto umírají bez sebemenší důstojnosti. Mediální masáž prostřednictvím nejrůznějších reklam, letáků, politických projevů a televizních pořadů v nás vytváří stereotypní až negativní představy o vzdálených zemích. Představy, které v nás probouzí zvláštní pocity, které nás vedou k finanční pomoci chudým obyvatelům světa. Jedním takovým projektem na pomoc rozvojovým zemím je projekt Adopce na dálku.

Chudým oblastem na cestě k modernizaci pomáhá řada podpůrných projektů a programů. Za jednu z variant, jak dosáhnout „růstu“, je považováno vzdělání. Avšak ne každá země disponuje institucionalizovaným vzděláním tak, jak si ho představujeme „my“. Vzdělávání patří mezi základní lidská práva, a přesto stále více jak 100 milionů dětí nemá přístup k základnímu vzdělání. Jak mohou obyvatelé prosazovat svá práva, získat významnou pozici v práci či v komunitě, a zajistit plnohodnotné živobytí bez vzdělání? Alespoň základní vzdělání je nutným předpokladem rozvoje, zlepšení momentální situace v rozvojových zemích a vymanění se z pasti chudoby. Umožnit základní vzdělání pro všechny je také jedním z hlavních bodů *Rozvojových cílů tisíciletí*(2008). Snahu naplnit tuto vizi se již řadu let snaží (nejen) programy Adopce na dálku. Stále více projektů, zprostředkovávají možnost sponzorování konkrétního dítěte, kterých se účastní jak „adoptivní rodiče“, tak instituce i jednotlivci. Adopce na dálku umožňuje sponzorovi „malou“ každoroční finanční částkou plnit si své tužby a přání o vzdálené adopci dítěte.

Sponzoři mají různé motivy pro zapojení a přikládají tomu různé významy. Tento projekt na rozdíl od jiných rozvojových programů se zakládá na tom, že finanční pomoc plyne konkrétnímu dítěti, nejedná se o pouhý finanční dar nebo sbírku pro všechny chudé děti. Ještě větší propojenost sponzora se sponzorovaným dítětem vzniká prostřednictvím vzájemné korespondence.

Na sponzorování dětí z rozvojových oblastí jsem se zaměřila z důvodu mé dlouhodobé praxe v kanceláři Adopce na dálku a můj zájem vyústil k sepsání diplomové práce. V kanceláři Adopce na dálku jsem se stala zúčastněným pozorovatelem činnosti kanceláře a posléze jsem si vyhledávala podrobnější informace o dalších projektech u nás i ve světě. Pracovníci Adopce na dálku mi ochotně poskytovali údaje o projektu a se zaujetím se mnou diskutovali problematiku projektu. Abych získala více pohledů na téma sponzorování dětí na dálku, začala jsem hledat další zaangażovanou skupinu informátorů – „adoptivní rodiče“/sponzory.

Cílem celé práce je prozkoumat perspektivy dvou skupin účastníků zapojených do projektu Adopce na dálku. První skupinou, a také prvními informátory o projektu, jsou realizátoři projektu Adopce na dálku. Druhou skupinou informátorů, se kterými jsem vedla polostrukturované rozhovory, jsou samotní sponzoři dětí. Celá práce se zaměřuje na činnost a chod projektu Adopce na dálku z pohledu realizátorů projektu a z pohledu „adoptivních rodičů“ dětí. Prvním cílem terénního výzkumu je prostřednictvím rozhovorů a pozorování zmapovat vliv propagace Adopce na dálku na životaschopnost celého projektu. Na základě propagačních materiálů, přednášek o Adopci na dálku a významných událostí (výročí Adopce na dálku) nastiňuji formu propagace, a nejen její vliv na funkčnost projektu, ale i následné ovlivnění veřejnosti. S tím se pojí další dílčí cíl práce, kde se zaměřím na to, zda je propagace schopna šířit organizační diskurz i mezi veřejnost,

potazmo sponzory a budoucí dárce. Hlavní výzkumná otázka a jedna dílčí podotázka je tedy stanovena takto:

1. Jak ovlivňuje propagace Adopce na dálku životaschopnost celého projektu?
2. Do jaké míry propagace šíří organizační diskurz i mezi sponzory?

Diplomová práce je rozdělena do kapitol a subkapitol. Po úvodní metodologické části přiblížím problematiku rozvoje, rozvojové pomoci a s tím spojené kritiky rozvoje. Další kapitola je již zaměřena na samotný projekt Adopce na dálku, na uvedení do diskurzu projektu, přiblížení historie a činnosti kanceláře Adopce na dálku, dále na vliv a dopady projektu z pohledu realizátorů a v neposlední řadě na potencionální rizika a problematické oblasti projektu. V rámci kapitoly o možných rizicích projektu přibližuji, jak propagace projektu, může mít vliv na životaschopnost projektu Adopce na dálku.

1. Metodologie

Metodologická část je zaměřena na popis průběhu terénního výzkumu, výzkumné metody, reflexe, etické hledisko výzkumu a základní informace o informátorech.

Výsledky terénního výzkumu nelze zcela zobecnit. Jsou platné pouze pro danou skupinu informátorů, s kterými byly rozhovory provedeny.

1.1. Průběh terénního výzkumu

Mou inspirací při volbě tématu diplomové práce byla odborná stáž v charitě, která obnášela i seznámení s chodem a činností kanceláře Adopce na dálku. Tato stáž proběhla na jaře roku 2015 a trvala v rozmezí dvou měsíců, z toho jeden měsíc jsem strávila v kanceláři Adopce na dálku. Činnost kanceláře Adopce na dálku ve mně zanechala dojem a po provedení předvýzkumu s pozitivním výsledkem jsem se rozhodla pro tuto oblast zkoumání. I po dokončení praxe jsem s pracovníky kanceláře Adopce na dálku zůstala v kontaktu a sdělila jsem jim můj záměr budoucí diplomové práce. Pracovníci to uvítali a aktivně mi ukazovali již vzniklé práce o jejich projektu. S jednou pracovnící jsem si často a ráda povídala o Indii, kterou v minulosti několikrát navštívila, pomáhalo mi to lépe pochopit můj předmět zájmu a pozdější rozhovory se sponzory jsem mohla lépe analyzovat a sestavovat. Jelikož jsem měla prostřednictvím praxe svůj prvotní vstup do terénu za sebou, obavy byly minimální a mé nadšení pro diplomovou práci větší. Výzkum v kanceláři Adopce na dálku vznikl na základě výpovědi 4 pracovníků¹. Pracovníci byli seznámeni o nahrávkách na diktafon, příležitostně fotodokumentaci a anonymitě.

¹ Kancelář Adopce na dálku má 5 pracovníků, z toho jedna účetní.

Prostřednictvím rozhovoru s pracovnící (P1) jsem získala i první kontakt na „adoptivního rodiče“.

Po sesbírání a analýze dat o chodu a činnosti kanceláře Adopce na dálku jsem byla plně připravena na uskutečnění prvních schůzek se sponzory. První setkání se sponzorem (S1) proběhlo v kavárně a neslo se v opravdu velmi příjemném duchu. Jelikož sponzor (S1) po dobu letních prázdnin žil na internátní škole v Indii, viděl výuku na místní škole, seznámil se s místním prostředím, tradicemi a kulturou, stal se pro mě klíčovým informátorem. Postupem času a mírou dalších rozhovorů jsem si prohloubila své znalosti a zkušenosti o stávání se adoptivním rodičem dítěte na dálku v praxi a prováděné hloubkové rozhovory se sponzory po druhé či po třetí byly již konkrétnější, bez jakéhokoli napětí či rozpaků.

Pro mou diplomovou práci jsou prioritní názory a postoje o Adopci na dálku od pracovníků a sponzorů. Práce nezmiňuje specifika fungování charity ani život indických dětí či indické oblasti jako celku. Domnívám se, že odpovědi sponzorů do jisté míry mohou být ovlivněny propagací a formální stránkou kanceláře Adopce na dálku.

1.2. Výzkumné metody

Terénní výzkum byl proveden kvalitativními metodami. Kvalitativní výzkum se může jevit jako obtížnější než kvantitativní výzkum, ale kvalitativní zkoumání vychází z každodenních činností, to jsou pozorování dění, rozhovory s lidmi a následné vyhodnocování situace. Z mého pohledu poutavější, variabilnější a osobně bližší možnost zkoumání. Hendl (1999: 96) vidí sílu kvalitativních dat v tom, že „jsou přirozeně uspořádaná a popisují každodenní život. Vyznačují se lokální zakotveností, přičemž

kontext dění není od nich odštiňován. Mají být bohatá a holistická a popisovat podrobnosti případu za delší časový interval, přitom se snažíme jít za Co a Kolik a blížit se k Proč a Jak.“

1.2.1. Rozhovory

Výzkum byl založen z větší části na hloubkových rozhovorech než na zúčastněném pozorování, které jsem postupem času využila pro lepší získání zpětné vazby především při výzkumu chodu kanceláře Adopce na dálku. V rozhovorech jde nejčastěji o dvoustrannou rovnocennou komunikaci, a proto jsem zvolila polo-strukturované rozhovory. Volba otevřených otázek umožňuje zachytit výpovědi v jejich přirozené podobě. Téma mé diplomové práce vyžadovalo přátelský přístup, nebylo možné se držet pevného řádu a působit nedostupným až příliš formálním dojmem. Otázky jsem v průběhu rozhovoru upravovala, abych dosáhla co nejpřirozenější plynulosti hovoru. Další otázky se objevily v průběhu dotazování, kdy určitý typ tématu informátora zaujal a přímo vybízel k dalšímu dotazování a upřesňování informací. Při prepisování rozhovorů jsem si utřídila potřebné informace a vyjevily se další skutečnosti, které vybízeli k následnému setkání a dotazování. S každým sponzorem² jsem uskutečnila minimálně dvě setkání, a pokud bylo potřeba, a i zájem ze strany sponzora, sešli jsme se vícekrát. Rozhovory s pracovníky kanceláře Adopce na dálku probíhaly opakovaně v průběhu mé praxe a následně jsme si domlouvali setkání dle mé potřeby získání dalších informací. Osobní schůzky probíhaly nejčastěji v klidnějších kavárnách, případně v kanceláři Adopce na dálku.

Metodu neformálních rozhovorů jsem uplatňovala u vedlejších informátorů. Jednalo se o ostatní pracovníky charity, příbuzné a kamarády, kteří mi poskytli své názory a úvahy

² Často označován jako „adoptivní rodič“ nebo „dárce“. V mé práci je sponzorem ten, kdo se rozhodne podporovat každoročně danou finanční částkou chudé dítě (dětí) v Indii.

o dané problematice. Rozhovory s aktéry výzkumu jsem si s jejich souhlasem nahrávala pro pozdější lepší zpracování dat. Dvakrát jsem zaznamenala lehké zaváhání a podezřívavý pohled sponzorů, jejich rozhodnutí nenahrávat rozhovor jsem respektovala a z toho důvodu jsem zvolila vlastnoruční poznámky. Při domlouvání dalších termínů našeho setkání se situace změnila a během následující schůzky jsem byla sama vyzvána sponzorem, zda si to nechci nahrávat, nejspíš pro plynulejší rozhovor a pro ulehčení mé práce. Tudíž postupem času jsem si již veškeré rozhovory nahrávala na diktafon nebo telefon.

Audio-záznamy a vlastnoruční poznámky jsem dále zpracovávala a vedla jsem si podrobný deník z terénního výzkumu. Nahrávky byly zpravidla po každém rozhovoru doslovně přepsány a dále jednotlivé pasáže členěny podle předem připravených tematických okruhů práce. Pro analýzu dat jsem využila otevřené kódování. „Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje“ (Švaříček 2007: 211). Při rozhovorech jsem si vedla i vlastnoruční poznámky, které se mimo jiné týkaly subjektivních dojmů z informátora, míry napětí, ovlivnění plynulosti rozhovoru okolním prostředím nebo mou osobou.

1.3. Reflexe a etické hledisko výzkumu

Během terénního výzkumu jsem se setkala s několika překážkami, které shrnu a analyzuji v následujících řádcích. Dále se v této části budu věnovat analýze celkového průběhu výzkumu, jeho pozitiv, negativ, přínosů nebo problematických oblastí.

Jelikož výzkum probíhal v kanceláři Adopce na dálku s realizátory projektu, ale následně i se sponzory, kteří si adoptovali dítě na dálku, má i reflexe a etika výzkumu dvě roviny. Počátek výzkumu probíhal v charitě v kanceláři Adopce na dálku se skupinou pracovníků, kteří byli velmi ochotní, vstřícní, milí a vždy se snažili mi co nejpřesněji zodpovědět mé zvědavé otázky. Při návštěvách kanceláře jsem neshledala žádný větší problém. Prostřednictvím pracovnice P1 jsem získala důležitý kontakt na pozdějšího klíčového informátora z řady adoptivních rodičů na dálku. Po praxi na „půdě“ Adopce na dálku a nasbíraném dostatečném množství zkušeností a materiálů jsem uskutečnila první rozhovory se sponzory. S těmito informátory jsem si vždy sjednala vhodný termín i místo pro uskutečnění schůzky pro osobní rozhovor. Naneštěstí jedna informátorka měla malé miminko a skloubit mateřství a můj plán rozhovorů nebylo vůbec snadné. Setkání jsme mohli uskutečnit pouze jednou z důvodu informátorky a následná další komunikace byla pouze elektronicky. Samotné setkání probíhalo rozpačitě, plačtivé miminko chtělo maminku jen pro sebe a na mě zbylo pouze několik málo otázek s úsečnými odpověďmi. V tomto případě se chování informátorky dalo pochopit, respektovala jsem to a vše se mi později snažila vynahradiť elektronicky prostřednictvím emailů.

Důležitým bodem této práce je zásada anonymity. Pracovníci charity i sponzoři byli informováni, že probíhající interview bude anonymní, přesto jsem se setkala i s informátory, kteří byli ochotni uvést své jméno. Na začátku rozhovoru jsem aktéry vždy informovala, že mají právo na otázky neodpovídat nebo rozhovor ukončit či přesunout.

Z etického hlediska se jedná o velice citlivou oblast výzkumu. Při praxi v kanceláři Adopce na dálku mi prošlo pod rukama několik holčičích a klučičích jmen indických dětí, která mi utkvěla v hlavě. Karty dětí s jejich životními příběhy zůstanou v mé mysli. A nejen proto jsem se rozhodla pro sepsání této práce. Rozvojový fenomén je problematický a měli bychom na něj pohlížet kriticky, ale ve mně se mísily pocity etiky výzkumu,

vybudovala jsem si vztah s pracovníky charity, nelze jen tak přijít a vidět jejich usilovnou práci jako bezvýznamnou bez špetky efektivnosti. Nemůžu ohrozit činnost zkoumaného prostředí, nicméně musím na tuto oblast jako celek pohlížet s odstupem, bez zaujetí a jako realista.

1.4. Charakteristika informátorů

V této kapitole uvádím základní informace o informátorech kanceláře Adopce na dálku a sponzorech. Jejich skutečná jména v práci nejsou uvedena záměrně pro zachování anonymity. Realizátoři projektu Adopce na dálku mají přidělenou zkratku P (dále v textu pouze zkratka) a náležité pořadové číslo (1, 2, 3...). „Adoptivní rodiče“/sponzoři mají přidělenou zkratku S (dále v textu pouze zkratka) a náležité pořadové číslo (1, 2, 3...). Pro přiblížení uvádím stručnou charakteristiku aktérů výzkumu. Realizátoři projektu mají uvedenu jejich zkratku, příslušné pořadové číslo, věk, odpracované roky na projektu, a zda také sponzorují dítě na dálku. Sponzoři mají uvedenu jejich zkratku, příslušné pořadové číslo, věk, práce, délka sponzorství, pohlaví a věk sponzorovaného dítěte.

Mezi další důležité informátory výzkumu řadím i rodinné příslušníky, s kterými jsem uskutečnila několik krátkých rozhovorů při návštěvě informátora doma, případně když informátor na schůzku přišel s partnerem nebo další pracovníky charity z jiných oddělení mimo kancelář Adopce na dálku. Některé části z jejich výpovědí jsou uvedeny v diplomové práci.

Pracovníci Adopce na dálku[®] :

P1 – žena, 52 let, projektu se věnuje od roku 2002, podporuje jedno dítě z oblasti Belgaum.

P2 – žena, 34 let, v projektu je angažovaná od roku 2008, podporuje jednu holčičku z oblasti Bangalore.

P3 – žena, 41 let, na projektu spolupracuje od roku 2011, nepodporuje žádné dítě na dálku.

P4 – muž, 39 let, projektu se věnuje od roku 2008, podporuje jedno dítě z oblasti Bangalore.

„Adoptivní rodiče“ / Sponzoři:

S1 – žena, 26 let, student, na poloviční úvazek se věnuje tlumočení, 1 rok sponzoruje indickou holčičku.

S2 – žena, 38 let, učitelka, 4 roky podporuje holčičku z Indie.

S3 – žena, 20 let, student, 1 rok podporuje chlapce z oblasti Belgaum v Indii.

S4 – muž, 31 let, podnikatel, 2 roky sponzoruje chlapce z Indie.

S5 – žena, 34 let, zaměstnankyně neziskové organizace, 3 roky podporuje holčičku z oblasti Bangalore v Indii.

1.4.1. Klíčové informátoři

Ve výzkumu můžeme mít klíčové osoby, které nám sdělují informace, které bychom pouhým dotazovaným jen stěží mohli obsáhnout, a poukazují na skutečnosti, které se nám mohou jevit jinak než ostatním. „Klíčové osoby poskytují informace o tom, co badatel nemohl prožít, co mu zůstalo doposud nevysvětleno, a získáním jejich důvěry si může výzkumník naklonit ostatní členy studované skupiny. Klíčové osoby jsou lidé, kteří se

pohybují ve zkoumané realitě, a jejich pohled může badateli objasnit vše, co se v terénu děje“ (Švaříček 2007: 155).

Pro můj výzkum považuji dvě osoby za klíčové. Jednou z nich je realizátorka projektu (P1), kterou považuji za velmi důležitou osobu pro samotný vznik tohoto tématu pro mou práci a poskytnutí prvotních informací o činnosti kanceláře Adopce na dálku a fungování sponzorování dětí na dálku. Pracovnice (P1) mi poskytla i první kontakt na neméně důležitého informátora, sponzora (S1). Prostřednictvím sponzora (S1) jsem měla možnost se dozvědět funkčnost projektu z pohledu samotných sponzorovaných dětí a realizátorů projektu v Indii. Sponzor (S1) žil po dobu letních prázdnin na internátní škole v Indii v oblasti Bangalore, měl možnost vidět ranní mše, výuku dětí, ale i například jak tráví indické děti svůj volný čas. Oba tyto informátoři mi byli vždy oporou a při sebemenší nejasnosti či doplnění informací, jsem mohla vždy zavolat nebo napsat email a dostalo se mi rychlé zpětné vazby.

2. Rozvojová pomoc

Adopce na dálku bývá často diskutována jako součást rozvojové pomoci či spolupráce, jejímiž hlavními cíli je zvýšení vzdělanosti, zaměstnanosti a kvality života obyvatel rozvojových zemí. Tato kapitola se proto zaměřuje především na vysvětlení pojmů rozvojové pomoci, uvádí do problematiky rozvojového diskursu a ukazuje kritiky rozvojové pomoci. V současné době existuje velké množství projektů na pomoc rozvojovým zemím. Projekty jsou dlouhodobé, nárazové nebo jsou vytvářeny plány s kolektivním či individuálním dopadem. Ale všechny projekty si kladou za cíl pomoci rozvojovým zemím, vyřešit globální problémy a celkově zlepšit postavení rozvojového státu ve světě. Tožička (2008) ve své publikaci popisuje rozvojové cíle tisíciletí, mezi které se řadí například odstranění chudoby a hladu, zpřístupnění vzdělání pro všechny, rovnost pohlaví a posílení postavení žen, omezení dětské úmrtnosti, boj proti HIV, malárii a jiným nemocem, zajištění trvale udržitelného životního prostředí a globální partnerství pro rozvoj. Tyto cíle jsou zatím příliš vzdálené a čeká nás ještě dlouhá cesta za zlepšením.

2.1. Vznik rozvojového diskursu

Pro uchopení podstaty projektu Adopce na dálku je nutné přiblížit samotné počátky ustanovení rozvoje a rozvojové pomoci jako takové. Období vzniku rozvojového diskursu se pojí s obdobím po 2. světové válce. „Počátek ‚věku rozvoje‘ může být datován k 20. 1. 1948, kdy prezident Spojených států Harry Truman použil ve svém inauguračním projevu označení ‚nerozvinutý‘ (underdeveloped)“ (Zíková 2007: 59). Ze dne na den se více jak polovina lidstva staly nerozvinutými. „Pro označení ‚nerozvinutých‘ oblastí se vžil termín ‚třetí svět‘, jenž koreloval s označením zemí, které se v důsledku bipolárního rozdělování

světa ocitaly mimo trvalou sféru vlivu jedné či druhé supervelmoci – ‚prvním světem‘ (Západem) spojovaným s označením politické sféry vlivu Spojených států amerických a ‚druhým světem‘ (Východem) užívaným pro označení oblasti politické sféry vlivu Ruska“ (Dodds 2002: 4 in Zíková 2007: 59). Tyto kategorie, ať už Západ-Východ či první-druhý-třetí svět, jsou problematické – potýkají se s nejednoznačností a nejasností, protože hranice mezi nimi lze jen stěží stanovit. „V této souvislosti je poukazováno zejména na to, že i v relativně chudých zemích (dle HDP, HPI³) existují sociálně vylučné elity požívající výhody industriální civilizace a naopak, v zemích relativně bohatých vznikají sociálně i prostorově vyloučené lokality charakterizované životními strategiemi, které se výrazně odlišují od většinové společnosti“ (Zíková 2007: 71).

Problematika Adopce na dálku je spojována s rozvojovými zeměmi. Většina rozvojových zemí se v minulosti potýkala s kolonizací. „Před druhou světovou válkou byli kolonizovanými ti, kteří obývali území mimo Západ a mimo Evropu a kteří byli Evropany ovládnuti a nezdědka násilím přesídlováni“ (Said 2011: 179). Aimé Césaire (2011: 91) ve svém textu „Rozprava o kolonialismu“ říká, že „kolonizace zbavuje lidskosti i toho nejcivilizovanějšího člověka“. „Postupem času se v teorii i v praxi etablovaly koncepce Alfreda Sauvyho ohledně třetího světa: pojem kolonizovaných se pak stal synonymem pojmu třetího světa“ (Said 2011: 179). Edward Said (2011: 176) dále hovoří o tom, že „západní koloniální síly nadále působily v různých částech Afriky a Asie i poté, co zde mnohá teritoria získala po druhé světové válce nezávislost. Z „kolonizovaných“ se tak nestala historická skupina, jež si dobyla národní suverenitu, a tak se rozpadla, nýbrž kategorie, která zahrnovala jak občany nových nezávislých států, tak podmaněné národy v oblastech stále okupovaných Evropany.“ Rozvoj zemí nemohl nastat bez změny koloniálního systému. V době největšího dekolonizačního boomu dochází k

³ Hrubý domácí produkt a index lidské chudoby (Human Poverty Index) (Zíková 2007: 70).

dalšímu osamostatnění států Asie a především Afriky. Toto období popisuje Zíková (2007: 58) tak, že vzniká „hluboká propast mezi kolonizátorskými státy a destabilizovanými státy kolonizovanými, resp. dekolonizovanými, jež byly navíc v mnoha případech nuceny přijmout stávající umělé hranice narýsované ‚podle pravítek‘ kolonizátorů, nerespektující jakákoliv lokální geografická či kulturní specifika. Značná část dekolonizovaných zemí, nyní ‚národních‘ států, se ocitla zákonitě v bludném kruhu chudoby, politické nestability či environmentální krize. Staly se z nich tzv. rozvojové země. V této souvislosti se utvořil rozvojový diskurs, v jehož rámci byla hledána odpověď na otázku, jakým způsobem by se mohly tyto země přiblížit zemím rozvinutým. Stávající diskurs kolonialismu byl střídán rozvojovým diskursem.“ Slovy Arthura Escobara: „Realita byla kolonizována rozvojovým diskurzem“ (Escobar 1995: 5 in Zíková 2007: 2).

V dekolonizovaných zemích vzniká hnutí za nezávislost, které v sobě nese také zásadní otázku „postkoloniální identity“. „Na jakém základě se rozvíjí a bude konstruována nová, osvobozená politika (národní) identity? Na jakém půdoryse bude krystalizovat pojem postkoloniálního národa – na základě národního esencialismu (předkoloniální etnické, jazykové, kmenové „kořeny“...), anebo „konstruktivistickém“ (imagined communities)? Tyto dvě do značné míry nekompatibilní koncepce indikují problémy, které jsou blízké také svědkům i aktérům postsocialistické transformace po roce 1989“ (Mbembe 2011: 31).

Jednu z mnoha úloh v rozvojovém diskurzu hraje rozvojová pomoc. Prostřednictvím rozvojové pomoci (na základě projektů jako je například Adopce na dálku) mají nerozvinuté země nastoupit na cestu modernizace, bojovat proti „zaostalosti“ a plnit ideu západního světa.

2.2. Rozvojový diskurs

Nově etablovaná rozvojová studia měla poskytnout postkoloniálním zemím teoretickou a metodologickou základnu pro jejich politiku s cílem překonat hospodářskou a sociální zaostalost. Daněk (2000: 47) říká, že „cílem rozvojových studií bylo ‚radit‘ státům, jak rozvoje dosáhnout. Rozvojové studie byly nejen intelektuální reflexí vývoje reálného světa, ale také teoretickou a metodologickou platformou, z níž vycházela formulace konkrétních politik a strategií rozvoje.“

Pro nově ustanovené rozvojové země se měla stát rozvojová pomoc cestou k modernizaci. „Rozvoj – chápaný jako modernizace – musí tedy zahrnovat nejen ekonomickou transformaci, jež byla symbolizována industrializací a s ní spojeným přesunem pracovních sil ze zemědělství do průmyslu a z venkova do měst, ale také sociální a kulturní transformaci i transformaci politického systému“ (Daněk 2002: 48).

Horký (2010) hovoří o rozvojové spolupráci jako o „vnějším konkrétním zásahu do rozvojových zemí za účelem pozitivní společenské změny, nejčastěji snížení chudoby“. V odborné literatuře se nejčastěji vyskytuje pojem „oficiální rozvojová pomoc“ (ODA). Tento termín označuje „toky prostředků bilaterálních⁴ donorů do rozvojových zemí, které jsou poskytnuty oficiálními agenturami, jsou použity s hlavním cílem podpořit ekonomický rozvoj a blahobyt v rozvojových zemích a mají koncesionální⁵ charakter“ (Führer 1996, in Opršal 2014: 12).

Ve své studii Zíková (2007: 70-71) popisuje několik základních priorit rozvojové politiky. Jednou z nich je spojení problematiky životního prostředí v rámci rozvojových strategií. Dále jsou to otázky genderu a rozvoje či ženské otázky v rámci rozvoje, kde

⁴Waisová (2005: 54) popisuje bilaterální pomoc jako transfer přímo z jednoho státu (donora) do druhého bez „mezipřistání“ v multilaterální agentuře.

⁵Jedná se o nekomerční charakter, například pomoc ve formě nevratného grantu.

rovnost pohlaví je jedním ze základních ukazatelů rozvoje. V neposlední řadě je to důraz na demokracii a „dobré vládnutí“, které se stalo důležitým cílem pro rozvojovou politiku, ale také předpokladem rozvojové pomoci. Tyto teze potvrzuje i realizátorka projektu Adopce na dálku. *„U těch tradičních rodin stále převládá pocit rodičů dát vzdělat syna než dceru, zdůvodňují to tak, že ženy stejně jsou pak v domácnosti, ale koordinátoři projektu fakt dbají na výběr dětí bez ohledu na pohlaví. Je nutný dát možnost vzdělání co, nejvíce dětem z různých slumů a oblastí, aby mohli vzdělání předávat. Ten projekt tam má i podporu vlády, vláda se stará, snaží se zvyšovat ekonomiku, ale tam je to složitější. Ta propast mezi bohatými a chudými ve slumech je obrovská, ten střed [střední vrstva] tam takřka není. Je to dlouhá cesta ještě.“* (P2)

Společensko-ekonomický model západního světa, který se formoval několik desítek let, měl v rozvojových státech nastat prakticky přes noc. Je zřejmé, že taková sociální změna nemohla nastat a následný všemi očekávaný socioekonomický růst se nekonal. Domnívám se, že jedním ze zásadních problémů byl silný etnocentrismus západních zemí a na kulturní odlišnost ostatních zemí nebyl brán zřetel. Projekty s etnocentrickým modelem rozvoje nemohou dosáhnout svých cílů. Specifika lokální kultury se opomíjela, evropské modely se staly nestabilními a hroutily se. Nebo naopak silné rozvojové programy a projekty selhaly z důvodu krachu, nedostatku financí, prostředků, zkušeností apod. Vize a předpoklady rozvojového diskursu se nenaplnily za posledních více jak čtyřicet let. Budoucnost si v novém tisíciletí klade velké cíle, ale tyto cíle mají před sebou ještě dlouhou cestu k jejich naplnění.

2.3. Kritici rozvojové pomoci

Rozvojová pomoc se již několikrát stala trnem v oku mnoha vědců. Kritici převážně hodnotí koncept rozvojového diskurzu jako pokračování kolonialismu, kde stále vyspělé země a jejich dotace hrají prim. Nový přístup, který popsal pozici třetího světa v rámci světového systému, je nazýván teorií závislosti (dependency theory). Daněk (2000: 49) popisuje komplexnost propojení světa: „rozvojové země jsou součástí jediného systému světového hospodářství a jejich nerozvinutost (underdevelopment) je přímým důsledkem rozvinutosti vyspělých zemí. Jádrem systému světového hospodářství – země prvního světa – používá svoji hospodářskou a politickou moc k udržení a prohloubení vztahů závislosti, které jsou nástrojem transferu zdrojů z periferie do jádra“. Z historického hlediska byl „tlak na změnu stávajícího modernizačního diskurzu iniciován již v průběhu padesátých let ze strany skupiny latinskoamerických ekonomů. Ti požadovali, aby bylo na mezinárodní ekonomiku pohlíženo skrze její polarizované uspořádání mezi industriálním centrem a zemědělskou periferií, jež je reprodukováno světovým trhem, v němž jsou dekolonizované země (i stávající formální kolonie) znevýhodňovány. Tyto charakteristiky tzv. strukturalistické teorie rozvoje pak byly uplatněny pro popis situace v Latinské Americe, kde mnozí autoři na počátku šedesátých let 20. století poukazovali na tzv. vnitřní kolonialismus, který byl charakterizován vztahem mezi vládnoucími „mesticoz“ v urbánních centrech a využívanými Indiány v zemědělských perifériích městských center“ (Clarke 2002: 92-94 in Zíková 2007: 65). Následně teorii dále rozvíjel André Gunder Frank (1966: 30-31), který popisuje teorii kapitalistického systému v Latinské Americe se zaměřením na rozvoj jádra s přímým důsledkem na zaostalost periferie. Frank tedy popírá smysluplnost modernizace a industrializace jako takové. Frankovu teorii dále aplikoval Immanuel Wallerstein (Wallerstein 1974) na globální úroveň světového systému vztahu dominance a podřízenosti mezi zeměmi jádra, periferie

a semiperiférie. Je zřejmé, že země v centru disponují ekonomickou mocí, z čehož vyplývá i následný politický vliv, určování pravidel, stanovování možností obchodu apod. S tím dále souvisí výše zmiňovaný etnocentrismus a aplikace „našich“ modelů a programů pomoci pro rozvojové země. „Ekonomická chudoba států třetího světa je z tohoto pohledu přímo napojena na ekonomicko-politické bohatství tzv. vyspělých států světa. Rozvoj je chápán jako nerovně se vyvíjející proces, ve kterém bohaté státy (národy) světa se stávají bohatšími a chudé chudšími – centrum vykořisťuje periferii. Rozvojová pomoc je pak přijímána jako nástroj dominance a vykořisťování“ (Zíková 2007: 66).

Na základě marxistické či antiimperialistické antropologie vznikají díla hovořící o zneužívání závislosti, utiskování zemědělců a imperiální uspořádávání či řízení domorodých společností. Said (2011:180) například zmiňuje „rané dílo Erica Wolfa v knize Williama Roseberryho *Coffee and Capitalism in the Venezuelan Andes* [Káva a kapitalismus venezuelských Andách], dále dílo *We Eat the Mines and the Mines Eat Us* [Pojídáme doly a doly pojídají nás] od June Nashe a mnoha dalších“.

Rozvojová pomoc má i své kritiky z řad veřejnosti, kdy si někteří lidé mohou myslet, že pomoc se k potřebným stejně nedostane, odstranit chudobu a hlad je nemožné, nemoci a hlad pomáhají přirozené redukci obyvatelstva nebo že i „my“ máme dost problémů s řešením situace u nás. Kamerunec Daniel Etounga-Manguelle, který se podílel na více než padesáti rozvojových projektech, říká: „My Afričané opravdu milujeme život ve slumech, v nichž není dostatek jídla, zdravotní péče nebo školy pro děti. Bylo by jistě nudné, jestliže by v celé Africe proběhly svobodné demokratické volby. Pokud by se tak stalo, nebyli bychom již opravdovými Afričany a ztrátou naší identity – našeho autoritářství, našich krvavých občanských válek, naší negramotnosti, našich nedožitých pětáctýřiceti let – bychom zklamali nejen sebe sama, ale také ty západní antropology,

kteří náš studují s takovým porozuměním a vědí, že nelze očekávat, že bychom se chovali jako lidské bytosti usilující o důstojnost, jež by byla hodna úsvitu třetího tisíciletí. Jsme Afričané a je to naše identita, na níž záleží! Tak za ni bojujme s plnou podporou oněch západních učenců, kteří jsou natolik moudří a odvážní, že uznávají, že Afričané patří do jiného světa“ (Shweder2000: 173 in Waisová 2005: 47-48).

Dalším z mnoha kritiků je Wolfgang Sachs, který „přirovnává rozvojový diskurz k pavučině klíčových konceptů (chudoba, růst, rovnost, budování státu), které nejdříve nabyly na důležitosti v moderní západní historii a teprve pak se promítly na zbytek světa. Každý z těchto konceptů stvořil řadu nevyřčených předpokladů, které posilují západní světónázor“ (Sachs 1997: 4-5 in Rabitsch Adamčíková 2015: 140). Z toho důvodu „představitelé ‚postdevelopmentu‘ požadují proměnu současného pojetí rozvoje, modernity a ekonomiky, a to prostřednictvím sociálních hnutí, které mohou rozvinout alternativní formy demokracie, ekonomiky a společnosti“ (Rabitsch Adamčíková 2015: 140).

Celkově rozvojový diskurs je dlouze diskutovaným tématem, které se řeší již řadu let, a stále probíhají úvahy nad tím, jak je možné, že se rozvojové země nedočkaly očekávaného růstu. Výše zmiňuji několik odpovědí, ale celá řada dalších možností zůstává skryta. U všech zemí je nutné dbát na respekt k jejich postojům, tradicím a snažit se pracovat co nejvíce s pohledem samotných obyvatel dané země. Kritizován tedy může být celý rozvojový diskurs, protože nahlížíme na ostatní společnosti jako na „zaostalé“ nebo „nedostatečně rozvinuté“, které je třeba postupně rozvinout a řadit k rozvinutým. Západ se snaží vytvořit společnosti dle svých představ. Je možné říci, že mezi kolonialismem a rozvojovým diskurzem není takový rozdíl, u obou je idea „kolonizovat“ zaostalé nerozvinuté společnosti. Kritizovaný rozvojový diskurz i přesto hraje roli v našich zemích již řadu let, a proto si z mého pohledu zaslouží a potřebuje angažovanost

antropologů na aktivitách rozvojových institucí. Může vyvstat otázka, zda vůbec chtějí „chudé země“ změnu, ekonomický růst a například zvýšit obchod dle „našeho“ modelu rozvinutých zemí. Jedná se o rozsáhlou problematiku diskutovanou již několik desítek let. A možná i ta řada let nepřetržité rozvojové pomoci stojí za povšimnutí a zamyšlení se nad tím, zda rozvojová pomoc v podobě finančních prostředků a velkého množství rozvojových organizací a agentur je zapotřebí v takové míře. S tím se pojí i dílčí projekty například na podporu vzdělanosti, Adopce na dálku.

3. Projekt Adopce na dálku

Jednou z oblastí v komplexu rozvojové pomoci je zájem zpřístupnit a zajistit základní vzdělání všem dětem (chlapcům i dívkám). Záměrem této kapitoly je osvětlit nejrozšířenější projekt pro sponzorování dětí u nás, Adopci na dálku. Jaké jsou principy projektu Adopce na dálku v Indii, jeho působení, úspěšnost a celkový chod projektu.

3.1. Vymezení pojmu

Cílem této podkapitoly je přiblížit hlavní aspekty samotného termínu „adopce na dálku“ v porovnání s termínem adopce neboli osvojení v klasickém slova smyslu.

Pojem adopce a osvojení jsou synonymy a v legislativě se setkáváme pouze s českým výrazem osvojení. Bubleová (2014: 6) popisuje osvojení jako jeden z institutů náhradní rodinné péče. „Náhradní rodinná péče je forma péče o dítě, které je vychováváno jinými než biologickými rodiči v prostředí, jež se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná fyzická osoba, která způsobem svého života, osobními vlastnostmi, jež ji vedou k osvojení, zaručuje, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem. Mezi osvojitelem a osvojencem by měl být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let. Dítě lze kromě výjimek osvojit pouze se souhlasem rodičů dítěte. Občanský zákoník stanovil osvojiteli povinnost informovat osvojené dítě o skutečnosti osvojení ve vhodné chvíli, nejpozději však do zahájení školní docházky“ (Bubleová 2014: 6-8).

Dalším druhem osvojení dětí, které může být zaměňováno s adopcí na dálku, je forma náhradní rodinné péče mimo zemi původu dítěte. Osvojení dětí z ciziny a do ciziny se nazývá mezinárodní osvojení. „Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením

v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu. Mezinárodní osvojení je upraveno *Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení*, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 1993“ (Matějček 2002: 15). „Haagská úmluva jasně stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí“ (Bubleová 2014: 36).

Následně se dostáváme již k samotnému vymezení pojmu adopce na dálku. Název „adopce na dálku“ si v roce 1999 Arcidiecézní charita Praha zaregistrovala jako svou ochrannou známku na Úřadu průmyslového vlastnictví (Rozvojové středisko Arcidiecézní charity Praha 2016). V současné době je tento termín používán jako zobecňující název pro projekty v různých humanitárních a neziskových organizací po celém světě vycházející z totožného principu s obdobnými pravidly specifické pro danou organizaci (jeho původ vychází z anglického termínu pro tyto programy – „childsponsorship“).

Adopci na dálku nelze chápat jako osvojení v pravém slova smyslu, jak bylo zmiňováno výše. „Adoptivní rodič“/sponzor se nestává sponzorovanému dítěti novou rodinou ani ji nijak nenahrazuje. Proto termín „adoptivní rodič“ může být matoucí a i sami informátoři se cítí více jako sponzoři či dárci. Podstatou projektu je trvalá finanční „pomoc chudým dětem formou podpory jejich vzdělání, aniž by musely opustit vlastní rodinné a kulturní zázemí“ (DCH Hradec Králové 2016). Pracovnice charity má svou pomoc v tomto projektu velice zažitou a těžce hledala slova, jak mi popsat program stručně a zcela jednoduše, jako někomu, kdo slyší o adopci na dálku poprvé. „*Ono se to těžko popisuje, jak je v tom člověk osm let, tak se to těžko popisuje, tak nějak neprojektově. Spíš je to prostor pomoci někomu, ke komu bych se normálně nedostala fyzicky, je to pomoc, která je v tom světě potřeba, tady je té pomoci dost, osobně se tady*

dá lidem pomoc, ale když má člověk touhu pomoci ještě dál, překračuje hranice naší země, tak je to ideální způsob, není to anonymní, má k tomu člověk vztah“ (P1). Na druhé straně sponzor mi vysvětlil projekt adopce na dálku stručně a domnívám se, že trochu jako naučenou frázi, kterou si přečetl v propagačních materiálech nebo na internetu: *„Adopce na dálku je pro mě pomoc malé indické holčičce, která nemůže z finančních důvodů do školy chodit, a tak jí posílám peníze na školu, na její lepší život, lepší budoucnost že jo. Najde si pak dobrou práci a tak. Je to celkem málo peněz, ale jim to fakt změni život úplně“* (S2). Důvody, proč sponzoři dítě podporují, budu podrobněji popisovat v dalších kapitolách, proto nyní nechám tuto výpověď, jako informaci, bez další analýzy. Při adopci na dálku není potřeba rozhodnutí soudu, žádná striktní pravidla, potvrzení ani kritéria, která by měl zájemce splňovat, oproti klasickému osvojení. Sponzorem se může stát každý, ať už jednotlivec nebo skupina lidí. Další podrobné zásady a principy projektu shrnu v další kapitole.

3.2. Počátky projektu Adopce na dálku v Indii

První organizace zabývající se sponzorováním dětí z rozvojových zemí je spojována s obdobím dekolonizačního boomu a nově nastolovaným rozvojovým diskurzem. V zahraničí se první projekty rodí již v meziválečném období, a především po druhé světové válce. Významnou světovou organizací je například World Vision, která se dodnes soustředí na sponzorování dětí na dálku. „Organizace World Vision byla založena ve Spojených Státech v roce 1951. Je to křesťanská humanitární a rozvojová organizace, jejímž cílem je ‚následovat našeho Pána spasitele Ježíše Krista v práci s chudými a utlačovanými, prosazovat humánní změnu, hledat spravedlnost a plodit svědky dobré zprávy Božího království‘. World Vision s rozpočtem 1,6 miliardy dolarů (2007) je

jednou z největších křesťanských humanitárních rozvojových organizací na světě“ (Ryška 2010: 232). V České republice tyto projekty vznikají se zpožděním desítky let. Z důvodu politické situace vznikají první projekty adopce na dálku až počátkem devadesátých let 20. století. Bauer (2008: 32) hovoří o tom, že „historie projektu Adopce na dálku v České republice sahá do roku 1993. Tehdy podpořila Arcidiecézní charita Praha prvních 100 dětí z indické Kalkaty v jejich vzdělávání. Později projekt rozšířila do dalších indických svazových států i dalších rozvojových zemí světa“.

Charita Česká republika je nestátní nezisková organizace, která je členem mezinárodní sítě charitních organizací světa, která se nazývá Caritas internationalis a také jejího evropského regionu, který nese název Caritas Europa. Charita ČR se dále dělí na charity sídlící v krajských městech a posléze na oblastní charity. Můj výzkum byl prováděn v katolické charitě v jednom z krajských měst. Výroční zpráva roku 2014 popisuje, že posláním charity je „pomoc lidem v nouzi bez ohledu na jejich příslušnost k rase, národnosti nebo náboženství. Pomáhá těm, kteří se ocitli v tíživé životní situaci nebo nouzi – zejména matkám s dětmi v tísní, těžce nemocným, handicapovaným, seniorům, lidem bez přístřeší, sociálně slabým rodinám, příslušníků etnických menšin a uprchlíků, obětmi živelných katastrof u nás i v zahraničí.“

Kancelář Adopce na dálku, ve které jsem prováděla výzkum, zahájila činnost projektu v roce 2000 ve spolupráci s indickou diecézí Belgaum ve státě Karnataka. Počátky vzniku projektu mi pracovnice kanceláře popisují tak, že „na podzim roku 1999 nás navštívil pan doktor Bernard Moras. V té době působil v oblasti Belgaum jako biskup a přišel požádat o pomoc pro jejich děti z této oblasti na Charitu Česká republika. Zde se tedy setkal s naším ředitelem. Po delším zvažování se domluvili na další spolupráci. V roce 2000 bylo do projektu zapojených prvních 260 dětí. Dál koordinátorka projektu oslovovala dárce prostřednictvím letáček, článků v novinách a na besedách. A dál od roku 2002 se pro

informování veřejnosti začal používat i internet. No a pak v roce 2005 byl projekt rozšířen i do indické arcidiecéze Bangalore. Partnery projektu jsou od té doby arcibiskup Bernard Moras z Bangalore, biskup Peter Machado z Belgauma od roku 2010 taky biskup Derek Fernandes“ (P3). Ostatní pracovníci charity to potvrzují a další dodává, že „v roce 2014 se začalo komunikovat s dárci i přes Facebook a v roce 2015 i prostřednictvím Twitteru“ (P1). Shodují se na tom, že v povědomí české veřejnosti je projekt vnímán pozitivně a dárci se do něho zapojují nejen na základě propagačních materiálů a besed, ale i na základě osobní zkušenosti svých příbuzných a přátel. Toto tvrzení mi potvrdil i sponzor (S1), kdy na základě jeho adopce dítěte na dálku začala s projektem spolupracovat i jeho rodina a adoptovali si postupně další děti z indické oblasti.

3.3.Zásady projektu Adopce na dálku

Rozvojové cíle tisíciletí (Tožička 2008) deklarují mimo jiné základní vzdělání pro všechny. To je jednou z předních zásad projektu a znamená to zajistit, aby děti kdekoli na světě, dívky i chlapci, mohly dokončit základní školu. Toto jako jedna z mnoha zajišťuje například Arcidiecézní charita Praha, která od roku 1993 podpořila více než 17000 dětí v 7 zemích světa.⁶

Projekt Adopce na dálku[®] (Diecézní charita Hradec králové 2016) „respektuje tradice, postoje a názory partnerů v cílových oblastech“, což je důležitým předpokladem udržitelnosti do budoucna. To znamená, že není možné nezařadit dítě do programu z důvodu jiného náboženského vyznání, než vyznává zprostředkující organizace nebo pokud se rodina hlásí k odlišným rodinným tradicím než většina podporovaných dětí apod. Při tvoření seznamu sponzorovaných dětí sociální pracovníci dbají na to, aby „dítě

⁶Viz Bauer (2008:32)

jevilo zájem o studium a na skutečnost, že dítě bez pomoci nemůže z finančních důvodů docházet do školy, nebo by muselo školní docházku předčasně ukončit“ (Bauer 2008). Tvrzení, že respektují zájmy místních lidí a to, co chtějí samotní lidé v dané zemi, potvrzuje i pracovnice charity, která zmiňuje: *„Naše pomoc tam nevpadla, oni přišli za náma. To je důležitá věc. My tam nepřišli, že jim tohle uděláme a vy uděláte tohle. Oni sami při cestách po Evropě sháněli sponzory, kteří by jim pomohli dostat lidi z té bídy a jediný způsob, jak je z toho dostat, je ty lidi vzdělat, kdyby ta pomoc nebyla, svět je převálcuje, a to si začli uvědomovat“*(P1). Další pracovnice doplňuje i to, že sponzorované děti jsou do projektu zapojovány, pouze pokud sami chtějí, ale finančně si to nemohou dovolit: *„Do projektu jdou jen rodiny, které chtějí, jen kdo má zájem, jen nemají ty peníze na to. Aby taky dodržovali ty podmínky, co mají vůči projektu, musí být ta spolupráce. Nemůžeme nikoho nutit“*(P2). Dále pracovnice zmínila, že pro zapojení do projektu nerozhoduje příslušnost dítěte k rase nebo náboženství, šanci má každé chudé dítě. Důležitý je také souhlas rodičů se zařazením dítěte do projektu.

„V praxi projekt probíhá tak, že lidé z Česka a zahraničí jsou ochotni na dálku podporovat indické děti v jejich vzdělání. Mohou to být jednotlivci, rodiny, různé kolektivy, společenství lidí, školy, organizace a další. Věková hranice dárce není omezena. Zájemce pro zapojení do projektu má možnost si vybrat konkrétní indické dítě z databáze dítě přímo na našich internetových stránkách nebo v naší kanceláři. Dárce, který se rozhodne pro podporu dítěte, se zavazuje zaplatit ročně minimální částku pět tisíc koruna podpořit dítě alespoň na dobu jednoho roku, samozřejmě je vítáno podporování dítěte až do ukončení dvanácté třídy, popřípadě i po dobu vyššího vzdělávání. Příspěvek je v Indii použit na náklady spojené se školní docházkou podporovaného dítěte (učebnice, psací potřeby, knihy, školní brašnu, školné, uniformu, cestovní výdaje, pokud dojíždí do školy, příspěvek na stravu a prázdninový tábor). Dárce

každoročně obdrží po ukončení indického školního roku zprávu se školními výsledky dítěte a může tak sledovat jeho úspěchy ve škole. Další korespondenci od dítěte obdrží dárce v období Vánoc. Tyto dopisy děti píšou na prázdninových táborech. Podporované děti nejsou doma vedeny k psaní dopisů. Pouze díky péči koordinátorů a dobrovolníků z našich partnerských středisek v Indii se děti zapojené do projektu učí písemně pozdravit své dárce a vyjádřit formou dopisu svůj ‚dík‘. S podporovaným dítětem je možné si dopisovat v anglickém jazyce prostřednictvím kanceláře projektu v Indii. Dárce může podporu ukončit kdykoli, bez uvedení důvodu“ (DCH Hradec Králové 2016). Průběh programu Adopce na dálku z pohledu sponzorů a jeho analýzu popíšu v následující kapitole.

Tato forma pomoci na podporu vzdělávání probíhá po celém světě převážně v chudých oblastech. Program Adopce na dálku působí v Indii, Ugandě, Keni, Zambii, Bělorusku a v mnoha dalších zemích. V této práci se soustředím pouze na Indii, a to na oblast Belgaum a Bangalore, protože pouze tam mnou vybraný projekt působí, sponzoruje děti a moji informátoři děti podporují.

3.4. Dopady projektu Adopce na dálku z pohledu realizátorů

V předchozích kapitolách jsem popsala zásady a principy projektu Adopce na dálku a jak probíhá zapojení a spolupráce se sponzory. V této kapitole se budu věnovat hodnocení projektu Adopce na dálku, a to především jak je prezentují organizace zprostředkovávající projekty Adopce na dálku, jaké jsou jejich hlavní pozitivní dopady a přínosy pro sponzorované dítě, jeho rodinu, organizaci a „adoptivní rodiče“ perspektivou realizátorů.

Arcidiecézní charita Praha (2016) vyzdvihuje šanci sponzorovaného dítěte na nezávislost a lepší perspektivu v životě prostřednictvím darování toho nejcennějšího – vzdělání. Tato podpora ve vzdělávání nečiní člověka závislým na této pomoci, protože pouze jeho aktivita a píle ve škole mu přinese výsledky.

Pracovnice charity klade důraz na průhlednost celého projektu. Pomoc sponzorů je adresná, tedy šanci na vzdělání dostane konkrétní dívka nebo chlapec z vybrané cílové země. *„Vše je transparentní, vše na webu je k dohledání. Každé dítě má zřízený účet, vše mu tam přesně přijde a z toho se čerpá, oni tam mají kontroly, aby to bylo průhledné, každé dítě má účet“* (P1). Na druhé straně, aby vše fungovalo, i rodina sponzorovaného dítěte musí plnit podmínky a tím tak zajistit možnost na lepší budoucnost nejen pro rodinu, ale i celou komunitu. *„Rodina musí splnit podmínky, že ho budou posílat do školy, tak. Vědí, že je to důležité pro jejich lepší život. Ta pomoc jednomu dítěti se pak ukáže v celé rodině, v jejich komunitě i dál“* (P1). Získáním vzdělání se dítě stává dalším článkem v rozvoji a projekt tak slouží jako součást rozvojové pomoci.

Sponzorované dítě si osvojí základy písemné komunikace prostřednictvím dopisování se sponzorem. *„Děti jsou z nejnižší vrstvy obyvatelstva a jejich rodiče jsou často sami negramotní. Dětem s dopisem během tábora pomáhají dobrovolníci. Dopis s dítětem napíší, případně jej pomohou přeložit do anglického jazyka. Dopis chodí 2x ročně od podporovaného dítěte a je to důkaz, že má pomoc konkrétního příjemce“* (Diecézní charita Hradec Králové 2016). Pomocí korespondence dochází k *„jedinečné společenské výměně mezi dvěma kulturně i historicky naprosto odlišnými světy. Máte možnost skutečně pocítit realitu cílové země. Podporované děti jsou i tímto vedeny k osamostatnění se“* (Diecézní charita Plzeň 2016).

Prostřednictvím projektu je podporovanému dítěti poskytnuto materiální zajištění. „Podpora zahrnuje financování nákladů na vzdělání (školné, školní pomůcky, uniforma, strava, pobyt na internátu v případě potřeby, doučování), mimoškolní aktivity, zdravotní péče. Nedílnou součástí programu je i podpora komunit, které hrají v celkovém rozvoji a vzdělávání potřebných dětí zásadní roli“ (Arcidiecézní charita Praha 2016).

Adopce na dálku vytváří i pouta mezi zeměmi, spolupráci organizací, vzájemnou solidaritu a porozumění. „Projekt pomoci na dálku je mnohem víc než jen jednoduchá ekonomická výpomoc, neboť vytváří pouto solidarity, porozumění a vzájemné náklonnosti mezi různými národy a různými kulturami“ (Organizace pro rozvojovou spolupráci Wontanara 2016). „Podporuje spolupráci partnerských organizací s místními státními institucemi a soukromým sektorem“ (Diecézní charita Olomouc 2016).

Projekt se staví tvrdě proti diskriminaci. Při výběru dětí v Indii, které se zapojí do projektu, nerozhoduje pohlaví, rasová či náboženská příslušnost dítěte. Toto mi potvrdila i informátorka, která strávila několik měsíců na internátní škole v Indii mezi sponzorovanými dětmi. *„Oni mají v celodenním režimu ranní křesťanský mše, ale nenutí je nijak, můžou tam jen být a odsedět si to. Je to otevřený všem náboženstvím. Viděla jsem i oslavu hinduistického svátku, ale třeba mi i jedna vyprávěla, jak mohla udělat nějakou svou tradici, z její angličtiny jsem ji nerozuměla úplně, ale jednalo se o nějakou odnož jejich náboženství, už si nevzpomenu na název, ale jo, je to opravdu otevřený všemu“* (S1).

Dle zásad projektu nejsou stanovena žádná kritéria na sponzora. Realizátoři projektu vyzdvihují to, že sponzorem se může stát každý, bez ohledu na věk, pohlaví, příjem a podobně. Může se jím stát jednotlivec, právnická osoba, organizace či skupina osob. Sponzor si navíc roční finanční částku může rozložit do několika splátek nebo podporovat ve větší skupině osob a tím částka může být přijatelnější, případně má možnost své

příspěvky odečíst z daní (Arcidiecézní charita Praha 2016). Taktéž zaměstnankyně kanceláře Adopce na dálku vidí jako pozitivum zvýšení sociálního citění a vliv na výchovu dětí, které společně podporují dítě z Indie. „*Učitelé se nám sami ozývají, abychom si s dětma povídali o tom. Děláme přednášky, sami to vidí, čím dál víc to sociální citění je čím dál tím menší. V poslední době je i hodně rodin s dětma, asi taky aby učili děti sociálnímu citění, vlastně i v dotazníku to lidé zmiňují, „aby naše děti měli sociální citění“, jo, jo, je to pravda, v posledních dvou letech toho je více“* (P3).

Projekt Adopce na dálku, který působí v České republice řadu let, má na svém kontě mnoho úspěchů, staví na důležitých zásadách a pracuje vždy v souladu s dobrými mravy pro úspěšné pokračování rozvoje v dané podporované oblasti. Jako každá mince má dvě strany i projekt Adopce na dálku s řadou pozitivních dopadů a výhod s sebou nese několik úskalí a rizik, které nastíním v následující kapitole.

3.5. Rizika a problematické oblasti projektu Adopce na dálku

Do projektu Adopce na dálku se již zapojilo mnoho osob, rodin a škol s cílem umožnit chudým dětem nastoupit do školy a prostřednictvím základního vzdělání se vymanit z extrémní chudoby a ngramotnosti. Projekty Adopce na dálku, jak již bylo zmíněno výše, mají mnoho výhod a pozitivních dopadů na děti, společnost a staly se jedním z mnoha rozvojových nástrojů. Jako každý fenomén má i projekt Adopce na dálku své problematické oblasti a rizika. V následující části pojmenuji možné negativní dopady a rizika, které mohou nastat v závislosti sponzorování chudých dětí v rozvojových zemích.

3.5.1. Adopce na dálku jako dílčí část neokolonialismu

Projekty Adopce na dálku a mnoho dalších rozvojových plánů pro nezápadní společnosti jsou často spojovány s kritikou, která hovoří o tom, že zastaralý kolonialismus byl vystřídán neokolonialismem, kterému dominují západní společnosti.

„Neokolonialismus je forma hospodářské a politické kontroly vyspělých států, případně nadstátních sdružení a institucí, nad hospodářstvím a společnostmi nerozvinutého světa. Ovládané země jsou formálně nezávislé, ale jejich hospodářství a politický systém jsou řízeny zvenčí. Nástroje této kontroly jsou různé, ale často zahrnují přítomnost zahraničního průmyslového a finančního kapitálu. Ten ovlivňuje vnější ekonomické vazby nekoloniálních zemí, ale svojí podporou určitých elit v těchto zemích má dopad i na jejich sociální strukturu“ (Daněk 2000: 50). S neokolonialismem se ruku v ruce nese diskurz rozvoje a představa pomoci rozvojovým zemím. „Rozvoj podle kritiků slouží k posílení expanze Severu v postkoloniálním období i k posílení místních vládců, kteří cizí moc potřebují ke konsolidaci vlastní moci. Ve jménu rozvoje byl vyhlášen boj staletým tradicím a komunální solidaritě, byly ničeny ‚zastaralé‘ a ‚nemoderní‘ ekonomické, sociální a environmentální vazby a devastovány samy základy společenského života“ (Daněk 2000: 53). Pod nálepkou rozvoje se vydávají chudé země na cestu budovanou západním modelem. Tuto formu rozvoje můžeme vidět i v projektu Adopce na dálku, kdy země Severu ukazují Jihu tu „správnou“ cestu, cestu k modernizaci. Bohužel koncept západních zemí se nemusí vždy shodovat s potřebami a představou místních obyvatel rozvojových zemí. Jednou z představ, jak dosáhnout „rozvoje“, je zvýšit vzdělanost. Avšak „je omyl myslet si, že když jsem vystudoval vysokou školu a žiji ve společnosti, jež se nějakým způsobem dopracovala prosperity a míru, vím dost k tomu, abych mohl jiným plánovat, jak dosáhnout téhož. Úskalím mezinárodní pomoci jsou ambice na velké až utopické cíle, plány na nápravu nejsložitějších problémů světa. Lidé,

kteří se věnují podpoře vzdělávání, mají k dispozici ohromné množství rozmanitých intervencí: rušení školních poplatků, poskytování uniforem, výstavbu škol, zvyšování počtu učitelů a jejich další vzdělávání, školní stravování zdarma, léky pro děti zdarma, poskytování učebnic a školních tabulí, doučování, odměňování učitelů, jejichž žáci jsou úspěšní, poskytování poukazů ke studiu na soukromých školách. V rámci typického utopického programu se vše poskytuje najednou a nikdo nezjistí, co funguje a co ne“ (Easterly 2010: 384). Realizátorka projektu mi potvrdila, že žádné statistiky o úspěšnosti či fungování využívaných prostředků nemají. *„Statistiky ale vám neřeknu, to fakt nejde udělat. Necháváme rozhodnutí hodně na indických partnerech, jak s tím tam nakládají. Oni vědí. Ale jasně, čím víc peněz tím líp. Lze to pak využít různorodě na další věci, jako jsou letní tábory, autobusy pro dojíždějící děti a tak“* (P1). Skutečnost, že kancelář Adopce na dálku nevede statistiky úspěšnosti, nedisponuje podrobnými analýzami o účinnosti projektu a z toho důvodu nemůže projekt evaluovat, může vyplývat i z nedostatečných finančních kapacit na chod kanceláře. V případě reakcí sponzorů, když jsem zjišťovala, na co si myslí, že je finanční částka využita, je teze o putování financí na „vše potřebné“ potvrzena. *„Tak přispívám pět tisíc ročně, no a ty peníze jdou na vše potřebné. Od uniforem, školného, obědů, ubytování, učebnic, psacích potřeb, ale i hygienických potřeb a tak“* (S4). Easterly (2010: 384) popisuje možné nesprávné využití finančních zdrojů a tvrdí, že „rozvojové agentury musejí dopad svých projektů na chudé pečlivě sledovat, k ověřování využívat nejlepší nástroje a hodnotitele zvenčí – jen tak zamezí tomu, aby výsledky byly ovlivněny zájmy manažerů daných projektů.“ Kancelář Adopce na dálku je dílčí organizací, která zajišťuje budoucí sponzory pro svou partnerskou organizaci v Indii, z toho důvodu klíčová rozhodnutí přenechávají na pracovnících v místě působení projektu, nijak nezasahují do jejich rozhodnutí, a tak nemohou ovlivňovat daný projekt vlastními zájmy.

Projekt Adopce na dálku spatřuje jako základní kámen pro odstranění chudoby vzdělanost. Koncept vzdělání a školní docházky je chápáno v západním slova smyslu. Avšak místní obyvatelé v rozvojových zemích západnímu konceptu vzdělanosti nerozumí, nemají potřebu své děti posílat do škol, což může být zapříčiněno sociálními rozdíly. Místní obyvatelé například ani nemají jinou možnost než poslat již malé děti na pole za prací. Pro rodiče v rozvojových oblastech je jejich dítě chápáno jako součást ekonomického systému. Děti se podílí na zajištění příjmu a potravy pro rodinu a vytváří jistotu toho, že o rodiče bude ve stáří postaráno. Sponzor, který několik měsíců pobýval na internátní škole v Indii mezi studenty, to popisuje takto: *„Jako některý rodiče doted nechápu, proč by dítě mělo do té školy chodit, je to úplně jiná mentalita, musí se jim to vysvětlovat a to dítě, když už nemusí být denně na poli si toho, že je ve škole, váží a váží si té pomoci. Oni to berou pragmaticky, co oni z toho mají, že je ve škole, že jo. Ale je to důležité“* (S1). Informátor S1 vidí institucionalizované vzdělání jako základ pro vstup do života, kde bude hledat dobré uplatnění na trhu práce, a proto se pro Adopci na dálku rozhodl. Naopak Ryška (2010: 87-89), který pobýval v Thajsku v komunitě Akhaů, tvrdí, že „institucionalizované vzdělání, které dětem poskytuje thajská vláda, snižuje čas, který mladí horalé tráví ve svých komunitách. Kromě faktu, že práce na polích zůstává na bedrech jejich rodičů, přicházejí mladí zároveň o možnost učit se přirozeným způsobem znalostem předávaným z generace na generaci. Děti se dokázaly orientovat v lese, pojmenovat desítky rostlin, brouků či zvěře. Přesto byly tolik handicapované. Následné uplatnění na trhu práce je pro horaly minimální. Mladí Akhaové trpí ve městě pocity samoty a strachu z budoucnosti. Přišli o pocit jistoty a bezpečí vytvářený vesnickou komunitou“. „Další významný aspekt je spojen s jazykem⁷, ve kterém institucionalizované vzdělání probíhá. A tím je jazyk většinové populace – thajština. Jazyk je účinným

⁷„Prostřednictvím konkrétního jazyka si člověk osvojuje specifické vnímání světa kolem sebe. Právě jazyk bývá označován za hlavní znak etnicity či za ‚kulturní kapitál‘ etnika (Ryška 2010: 248).

nástrojem k asimilaci“ (Ryška 2010: 89). V mém výzkumu v indické oblasti se jedná o anglický jazyk, který je od šesté třídy jediným vyučovacím jazykem. *„Učí se od šesté třídy v angličtině, ale to je na každé škole jinak. Tam mluví jinak 5 jazykama. Takže mě se smály, že umím jen tři jazyky, oni na mě: ‘jenom‘? (smích) Je možné třeba že dítě přijde a mluví dvěma jazykama, ale to tam třeba se naučí, to možné je, musí se doučit“ (S1).*

Angličtina je západním světem považována za základní dorozumívací jazyk, a na těchto školách podporovanými sponzory z donorských zemí je později jediným vyučovacím jazykem. I korespondence mezi sponzorem a dítětem probíhá pouze v anglickém jazyce. Domnívám se, že určitou roli zde hraje i faktor, že Indie je bývalou britskou kolonií a právě i z historického hlediska je angličtina jedním z úředních jazyků v Indii. Sponzor (S1) mi potvrdil, že většina žáků ve škole věří, že právě anglický jazyk jim otevírá další možnosti a pracovní příležitosti ve světě, a tudíž zvyšuje jejich kvalitnější pracovní uplatnění.

Charita je katolická a i samotný projekt Adopce na dálku působí především ve školách katolického vyznání. Vystává kritika, že školy pod správou jednoho náboženství vychovávají děti k této jediné víře, přičemž v Indii se kříží hned několik různých náboženských vyznání a místních tradic. Tento aspekt ostře kritizoval Ryška (2010) ve své knize *„Svět bílého boha: příběh moci bezmocných“*, kde se setkal s misionáři v komunitě Akhaů a byl svědkem uplatňování nové křesťanské víry a potlačování Akha tradic a vyznání. Tuto problematiku jsem diskutovala s informátorem S1, který popřel utlačování ostatních náboženství na úkor katolické víry. *„Ke konvertaci je nijak nenutí, je to otevřený všem náboženstvím. Převládá tam hindi. Ani nevím, proč školy jsou křesťanské, možná proto, že jsou opravdu hodně vzdělaní, ty kněží, museli být, takže asi proto jsou ty křesťani a tak. Ty misionáři tam fungují do dneška, ale ne že by se je snažili obrátit na křesťanství, to ne. To by ani nešlo, to jsou hinduisti a oni by je vyhnali.*

Ale na ranní mše všichni chodí, je to v denním řádu, že jo“ (S1). Domnívám se, že jedním z mnoha aspektů zmíněného neokolonialismu může být předávání náboženské víry donorské země nebo výše zmiňovaná angličtina jako hlavní vyučovací jazyk na školách, které jsou financovány sponzory. Adopce na dálku a sponzoři podporují tyto rozvojové oblasti pro svůj „dobrý pocit“ a v dobré víře, že se tito lidé vymaní z chudoby, ale tato pomoc v globálnějším měřítku nemusí být zcela efektivní či účinná. Svou úlohu v Indii sehrávají i systémové faktory⁸, které jsou často silnější než malé rozvojové projekty na pomoc chudým indickým oblastem. V následující kapitole popíšu, jak organizace, která zprostředkovává Adopci na dálku, propaguje projekt a zda se můžeme setkat s reklamními triky či využitím stereotypů.

3.5.2. Projekt jako obchod, reklamní trik a podpoření stereotypů

Několik kritik v této práci již bylo zmíněno, ale i přesto nejsou nebo nechtějí být viděny a stále se zavádějí zastaralé strategie na řešení chudoby, podpory vzdělání a podobně. Tyto programy společně s projektem Adopce na dálku bývají často označovány více jako „byznys“ než pomoc potřebným v chudých oblastech. „Sponzorství dětí je velký byznys: World Vision má roční příjem více než čtvrt miliardy dolarů. Dokonce i jejich mluvčí Gary Roeggelen říká: „Sponzorství je jen velmi účinný způsob, jak dělat náš marketing.“ Stačí se podívat i na veškerou korespondenci. Tyto dopisy nebo zprávy nejsou od dětí⁹ – jsou pouze trikem, jak přilákat dárců“ (Shaw 1989: online). Vznešeně vyhlížející propagační materiály s množstvím stereotypních slovních spojení a celý projekt Adopce

⁸Pracovnice (P2) mi vysvětlovala situaci v Indii, kdy tam existuje hluboká propast mezi velmi bohatými lidmi, a naopak mezi chudými obyvateli, kteří nemají základní hygienické návyky, neumění číst ani psát. Tato situace dle pracovnice je uměle vytvořená a udržovaná z důvodu lepší manipulace s obyvateli. Bohatí si snáz dokáží prosadit pro ně výhodné vyhlášky a rozhodnutí, proti kterým nikdo nebude protestovat, protože si je obyvatelé nedokáží přečíst nebo je úřad na tak vzdáleném místě, že místní obyvatelé nemají šanci se tam dostat.

⁹ Viz kapitola „problematika darů a dopisů“.

na dálku je zajímavým „průmyslem“, který zajišťuje dlouhodobý tok finančních prostředků a jeví se jako efektivní marketingový tah, jak oslovit a přilákat, co největší počet potencionálních sponzorů, protože cílí na city a emoce budoucích dárců (pomoc chudým dětem v Indii, vymanění se z pasti chudoby atd.). V mém výzkumu jsem bohužel neměla možnost se dostat k přesnému finančnímu obratu kanceláře Adopce na dálku a z toho důvodu nemohu potvrdit, zda se projekt jeví jako lukrativní „byznys“.

Budoucí sponzoři si vybírají děti na webu charity. Tato internetová databáze popisuje údaje dítěte s minimem informací, protože dle zkušeností sponzorů je už i tak velice obtížné dítě vybrat. Podrobnější popis dostaneme v papírové podobě na „kartě dítěte“ v kanceláři Adopce na dálku. Tyto karty dítěte obsahují již bližší informace o stavu rodiny, zálibách dítěte, jeho životě a výchově, školní docházce, pokud byla započata a podobně. Realizátorka projektu mi to popsala takto: *„Ty karty dětí nejsou pro mě jen číslo. To že tam je v té kartě něco napsané, má vliv, to že je tatínek alkoholik na net nepíšeme. V kartě jsou věci, které dárci nasměrují, kolik třeba je v domácnosti členů, kde je zaměstnán rodič, co by chtělo dítě studovat a tak. Osobně dárci ukážeme celou kartu s plným popisem, na netu je jen minimum, čím víc info je, tím hůř dárci to dítě vybírají. Vždy je do 20 dětí k výběru na netu. Vždy říkáme, ať vybírají podle sympatií, pro někoho je výběr těžký, radši vybírají bez rozumu že jo, kdo padne do oka. Je to jak databáze, jak obchodní e-shop, lidi to s tím mají spojené, nemůže jich tam být tucet, jinak to ale nejde udělat. Píšem tam více pozitivní věci u dětí.“* (P2). Pracovnice potvrzuje, že některé informace na internet nedávají, protože to budoucí sponzory ovlivňuje. Na vyžádání v kanceláři Adopce na dálku si sponzoři veškeré údaje v kartě dítěte přečíst smějí, tam už nic skrývat nelze. Sponzor (S1) také potvrzuje vliv negativních a tragických příběhů dítěte na budoucí dárci. *„Když napíše, že rád hraje fotbal, tak to nic moc neřekne, proč bych mu měla pomoc. Tam ty tragický, hrozný případy fakt jsou no. Tím že píšou ty negativní věci*

tak to fakt na ty lidi působí, může je to ovlivňovat, ale ono to fakt tak je. Když bychom tam napsali jen ty pozitivní věci, tak si neřekneme, že tu pomoc fakt potřebuje zas.“ (S1).

Tvrzení, že databáze na internetu je jako e-shop potvrzují i sponzoři S3 a S5. Souhlasí s tím, že je dobré, že má člověk právo si vybrat, když se rozhodně podporovat dítě na dálku, ale uznávají, že databáze na internetu nepůsobí jako vhodná prezentace dětí.

Navzdory strukturálním podmínkám chudoby, které jsou opomíjeny, je dítě vykresleno jako smutná oběť svých rodičů, kteří nejsou schopni dítě zabezpečit a poskytnout mu základní lidské potřeby, a jež za tuto situaci vlastně ani nemohou. S tímto názorem se obdobně ztotožňuje i Ryška (2010: 251): *„Děti slouží mezinárodní humanitární komunitě jako ztělesnění elementární dobroty a jako symbol světové harmonie – jako trpitelé, jako vizionáři pravdy, jako ambasadorové míru či jako zhmotnění budoucnosti. Užívané způsoby humanitárního marketingu povzbuzují spotřebu ‚dobra‘ a humanitárních ideálů, zatímco se z dětí stává předmět oné spotřeby. Přesto na takové reprezentaci mohou být místní lidé závislí.“* Dále Ryška (2010: 195) upozorňuje na obchodní trik, kdy existují různé druhy vnímání slova „sirotek“. Ve Vietnamu je například za sirotka označován ten, kdo ztratil pouze jednoho z rodičů. To je další vhodná klamavá informace pro sponzory ze Západu, kteří žijí v domnění, že podporují dítě bez rodičů.

Charita pořádá v rámci svého působení i propagační akce, přednášky na školách o projektu Adopce na dálku a mají své „stánky“ na konferencích jako je například Setkání národů, Festival sociálních služeb nebo zaštitují Tříkrálovou sbírku, ze které putuje finanční částka na stavbu domů a škol pro chudé. Informace o činnosti a fungování Adopce na dálku jsem se dočetla z výročních zpráv charity, slyšela z úst realizátorů projektu a k mému překvapení jsem obdobně verze o tom, proč je dobré adoptovat dítě na dálku a jak to celé funguje, dozvěděla i od sponzorů. Na základě analýzy rozhovorů jsem zjistila, že odpovědi sponzorů a realizátorů projektu o tom, proč se rozhodli podporovat

chudé dítě z Indie, či zapojení do projektu, se do velké míry shodují s propagačními materiály. V letáčích a propagačních materiálech jsou popisovány nuzné podmínky života v Indii, tragické příběhy dětí bez rodičů nebo s rodiči, které se o ně nedokážou postarat, život ve slumech a na druhé straně vyzdvihována výstavba nových škol, domů pro chudé, poskytování vzdělání pro chudé děti, a to vše s finanční podporou sponzorů, kteří jsou lákáni na získání dobrého pocitu z konkrétní pomoci lidem v nouzi, chudobě a dětí „bez rodičů“¹⁰. Tento diskurz propagace Adopce na dálku mi byl popisován všemi sponzory a realizátory projektu. Projekt Adopce na dálku a jeho realizátoři tak nevědomky skrze sponzory budují velmi silnou základnu reklamy jejich projektu, protože převážně totožné propagační věty na podporu Adopce na dálku zazněly od všech sponzorů.

S propagací Adopce na dálku úzce souvisí podpora negativních stereotypů o bohatém Západu a chudých nerozvinutých oblastech zemí tzv. Třetího světa. „*Said přitom odmítá podobná umělá dělení světa na ‚velké obecné celky‘, jimž vyčítá, že příliš forsírují a zveličují odlišnosti, a naopak zavírají oči před zjevnými podobnostmi (odlišnosti sice existují, ale je chybné předpokládat, že jsou neměnné a nepřekročitelné) Podle Saida se touto logikou vytváří ‚imaginativní zeměpis‘, který stojí a padá spolu s ‚dramatizací hranic, které vytyčuje‘, a posouvá stereotypní představy hlubokého konfliktu Východu a Západu* (Černý 2008: 1133). Při neustálém rozlišování odlišností mezi „námi“ a „těmi ostatními“ se formují mýty a stereotypy o těch druhých a vznikají nesrovnalosti a fiktivní konstrukce o jejich životě. Propagační materiály Adopce na dálku nám neustále podsouvají stereotypní obraz zaostalých zemí s převládající chudobou a nevzdělaností, jež má upoutat naši pozornost, vytvořit soucit s malými chudými dětmi a pro náš lepší pocit, se zodpovědně postavit ke globálním problémům světa a začít s finanční podporou.

¹⁰ Ryška (2010: 195) říká, že ve skutečnosti se jedná o reklamní trik, jak získat peníze od sponzorů ze Západu, protože slovo „sirotek“ vyvolá větší pocit soucitu. Každé dítě má pak svůj příběh vytvořen s obsahem základních slov jako je chudoba, vzdělání, budoucnost, Bůh, což u sponzorů ze Západu vytváří silné emoce a pocit zodpovědnosti za dítě.

3.5.3. Selektivnost projektu

Do projektu Adopce na dálku se může zapojit pouze jedno dítě z chudé rodiny a může mu být poskytnuta finanční podpora k získání vzdělání. Tato selektivnost je v mnoha ohledech vnímána negativně a je kritizována, protože vytváří nové rozdělení společnosti na děti sponzorované a nesponzorované. Toto další rozdělení v již tak stratifikované společnosti samotní realizátoři projektu nevnímají, ba naopak v tom vidí pozitivum. „*Od indických partnerů vzešlo, aby v každé rodině byla ta kapička¹¹, aby bylo vždy vzdělané aspoň jedno dítě, a už můžou tu rodinu učit dál, číst, psát a tak. Jde o to, aby se podpora rozšířila do co nejvíce rodin, a to je správné*“ (P3). Nezisková organizace Humanium¹² (2016: online) také apeluje na vznikající ponížení rodičů, že nejsou schopni uspokojit potřeby dítěte a musí odpovědnost převzít cizinec. Rodiče dítěte mohou cítit frustraci, že pouze jedno z jejich dětí získá sponzora a sourozenci sponzorovaného dítěte mu mohou závidět a žárlit na svého privilegovaného bratra/setru, který chodí do školy a nemusí pomáhat v domácnosti tolik jako oni. V důsledku toho všeho se sponzorované dítě může cítit osamoceno a izolováno od rodiny a přátel nebo naopak se začne chovat povýšeně vůči ostatním.

Výběr dětí probíhá za spolupráce s indickými koordinátory, kteří dle slov pracovnice vědí, které dítě/rodina potřebuje pomoc nejvíce. Pracovnice P1 popisuje celý systém tak, že „*vše probíhá na místě. My dáme vědět, že můžeme přijmout, máme kapacitu dalších dárců. Oni pak dají vědět, že z té vesnice tolik dětí můžou zapojit do projektu, rada se sejde a společně vyberou vhodné kandidáty do projektu. Podle kritérií, chudoba a tak, že*

¹¹Často jsem se v rozhovorech setkávala s tvrzením, že se jedná o pomoc, která je pouhou „kapku v moři“, přesto tak důležitou.

¹²Humanium je mezinárodní nezisková organizace zabývající se sponzorstvím dětí na dálku, která se snaží zastavit porušování práv dětí na celém světě.

na to mají, oni to v té vesnici vědí, je to pod vedením koordinátorů, vše se kontroluje. Obdivuju ty naše indický koordinátory. Mají na starost celý komplex pomoci, jak to kapacitně zvládají. Není to tak že tomu to dám, tomu zas ne. Oni to fakt spolu všichni tam vybírají“ (P1). Průběh výběru dětí, které se zapojí do projektu Adopce na dálku, by byl mnohem zajímavější s informacemi od indických koordinátorů a jistě by vydal na samostatnou diplomovou práci. V mé diplomové práci již toto téma nebylo možné kapacitně pokrýt a více se mu nevěnuji.

Selektivnost probíhá i na straně sponzorů v dané donorské zemi. Výše jsem zmiňovala databázi dětí charity, ze které budoucí sponzoři mají možnost vybírat. Databáze dětí vždy dodržuje rovnoměrné vyvážení chlapců a dívek, ale přesto mnohem častěji bývá pro adopci vybrána dívka. Domnívám se, že v západní společnosti stále panuje povědomí o špatném zacházení a utlačování žen v zemích Třetího světa, proto mnoho sponzorů věří v lepší život žen, když jim poskytnou pomoc v jejich vzdělanosti. Toto tvrzení mi potvrdila i pracovnice kanceláře Adopce na dálku a dodává, že tuto selektivnost se angažovaně snaží vyvrátit a podpořit i výběr chlapců k adopci na dálku. *„Holčičky chtějí hodně podporovat, sympatie k holkám je větší, dárci vnímají, že děvčata jsou utlačovanější, ale já jim vysvětluji, že i chlapec, když to vzdělání nemá, tak se nemůže postarat o rodinu a pak nastupuje až ta žena. Ten muž drží tu rodinu, tak když on nemá vzdělání, tak je problém“ (P2). Další selektivnost na straně sponzorů probíhá dle věku dětí. Pracovnice popisuje, že mají děti k adopci na dálku různého věku, ale největší zájem je o nejmenší děti. Pokud se sponzoři již rozhodnou pro adopci na dálku, chtějí se stát průvodci celou školní docházkou dítěte. *„Máme děti od předškolního věku až po 12. třídu. Když jsou tam malý děti tak jsou hned pryč, protože to je na dlouhodobou podporu a to je láká. Když to jsou dárci, co už měli dítě, ukončila se podpora a chtějí dál někoho, tak si vezmou většího, vědí třeba, že už nebudou tak dlouho podporovat“ (P1). Pokud se**

rozhodnou pro adopci lidé v důchodovém věku, často si vybírají ty děti, které například ztratili svého dárce na jejich poslední rok školní docházky nebo pro náhlou složitou životní situaci nejsou rodiče schopni dítě na studiích živit a podporovat. Toto potvrdil sponzor, který uvedl, že jeho „babička už chtěla vybírat někoho staršího, že by prvňáčka neodsponzorovala až do konce. Tak si vybrala staršího chlapce, který má už jen tři roky do dokončení školy. Ten ztratil svého bývalého sponzora, tak se ho právě ujala babička“ (S1). Sponzoři se shodli na tom, že databáze dětí na internetu není nejlepší variantou pro výběr dětí k Adopci na dálku, ale vyzdvihují možnost samotného výběru a jejich práva na vlastní rozhodnutí, koho budou sponzorovat. Navzdory tomu mají ale velký vliv ve výběru dítěte pracovníci kanceláře Adopce na dálku, které mají přehled o dětech, které pomoc potřebují a sponzorovi poskytují rady, například jaké pohlaví dítěte zvolit pro jejich budoucí Adopci na dálku.

Selekce dětí, jak na straně partnerů v Indii, kteří vybírají děti, které zapojí do projektu Adopce na dálku, tak na straně sponzorů v donorské zemi, kteří si vybírají dítě z databáze, je velmi problematická. Tato individuální adopce dětí na dálku je ostře kritizována. Shaw (1989: online) ve svém textu píše: „*jaká urážka rodičů ze zemí třetího světa*“. Ostře zmiňuje lákavá hesla z propagačních materiálů, kde se sponzor má stát novým hrdým rodičem dítěte prostřednictvím individuální adopce a dítě bude provázet na cestě školní docházkou až do dospělého života. Nikde není brán ohled na ostatní sourozence podporovaného dítěte ani na další potřeby rodiny.

3.5.4. Problematika darů a dopisů

Všeobecná problematika darů v rozvojové pomoci není vítanou dlouhodobou formou pomoci. „Jednostranná pomoc formou daru může mít různé nezamýšlené dopady, proto je

snaha tuto pomoc poskytovat po co nejkratší dobu a co nejdříve po začátku pomoci a jakoukoliv pomoc podmiňovat prací příjemce. Pomoc formou daru představuje minimálně dvojí riziko: riziko nevhodného daru a riziko přílišné koncentrace na dar“ (Princová 2014: 106-107). Adopce na dálku do oblastí Indie neposílá žádné materiální dary, pouze od sponzorů vybírá finanční částku 5 tisíc korun českých (z toho 8 % jde na provoz organizace) na náklady spojené se vzděláním dítěte. Tato finanční částka je podpořena i ze strany indických koordinátorů: *„finanční příspěvek by neměl pokrývat celou školní docházku, aby to nebylo jen pasivní příjem, podpora, takže ještě od místních firem, od státu získávají příspěvky, slevy, takže tam je i z té indické strany. Je to oboustranné“* (P1). Další pracovnice (P3) potvrdila, že se setkala se sponzorem, který chtěl dítěti zaslat nějaké sladkosti, přikrývku a podobně, ale toto jednání sponzorovi bylo rozmluveno a byl mu vysvětlen negativní dopad takto specifického daru pro jedno dítě z rodiny. Do kanceláře Adopce na dálku přicházejí i stávající sponzoři, kteří mají možnost přispět vyšší částkou peněz na dítě, než je minimální hodnota. Toto pracovnice komentuje tak, že *„lze i přispět jednorázově, máme další projekty, na kurzy na vyučení na švadlenu, opravář a tak dál. Spoustu dárců se ptají, jestli mají posílat víc, jestli jsou ochotni posílat víc, je to vítané, ale těch 5 tisíc je základ, zda to stačí, ano, ale můžou posílat víc. Ale zas když by mohl poslat ten dárci 10 tisíc, tak ať radši podporuje dvě děti, si zas říkám, že jo. Ale dbáme na přání sponzora. Poradíme když tak, jak to vidíme my, ale ničeho nenutíme, jen řekneme náš pohled, je to na dárci“* (P2).

Dávání darů může vypadat jako jednoduchý altruistický čin, ale ve skutečnosti se jedná o velmi složitý vztah. Problematiku dávání daru nelze řadit mezi rovnocenné vztahy. Mauss (1999) pečlivě popsal vztah dávání, přijímání a oplácení daru, kdy vzniká moc v dávání daru a v darech často tato moc dárce zůstává. „Neoplačený dar stále staví toho, kdo jej přijal do podřízeného postavení, zvláště když jej přijal, aniž pomyslel na

protidar“ (Mauss 1999: 133). Sponzoři každý rok darují své finanční prostředky na studium chudých dětí v Indii a v tom okamžiku staví indické dítě do podřízeného stavu a sponzor získává pocit toho mocnějšího, nadřazeného z vyspělého světa. Utváří se tak specifická forma (neo)kolonialismu s uspokojováním potřeb Západu, kdy západní společnost uspokojuje své emocionální touhy prostřednictvím „dobrého pocitu“ z pomoci chudým dětem. Západní společnosti mají moc pomoci „zaostalým“ zemím a jsou v pozici řešitele chudoby, aniž by více rozuměli místním společenským zvyklostem.

„Nerovnoměrný rozvoj světa pochopitelně není výsledkem žádných ‚přirozených‘ procesů nebo řetězců zákonitostí, ale procesem, který je výsledkem neustálého vytváření vztahů dominance a závislosti a jejich současného zpochybňování, přičemž výsledek tohoto zápasu je silně determinován nerovnoměrným rozložením moci“ (Daněk 2000: 56).

Dopisování mezi sponzorem a dítětem je dalším kritizovaným bodem Adopce na dálku. Skutečnost, že je dítě povinno psát dvakrát ročně dopis svému sponzorovi, je důležitým kritériem pro dárce. Sponzor dostává informace o prospěchu dítěte, namalovaný obrázek od školáka, vánoční přání a podobně. Sponzor již tuto povinnost dopisování nemá, je mu pouze doporučeno psát alespoň jednou ročně adoptovanému dítěti. Sponzor (S1), který dva měsíce žil na internátní škole v Indii, mi popsal důležitost psaní dopisů tak, že děti *„jsou i z toho pohledu strašně nadšený a některý děti ani nevědí, kdo jim pomáhá a rádi by to věděli, ale nikdo jim nic nepíše, neposílá pohled. Rivalita mezi nima jako není, ale mrzí je to, netuší, kdo jim pomáhá. Oni jsou vděční za vše. Nějaký obrázek, cokoli“* (S1). Naopak dítě, které je povinno psát dvakrát ročně sponzorovi dopis, může pociťovat napětí a frustraci, protože on dopisy pravidelně píše, ale žádné od svého sponzora nedostává. Shaw (1989: online) spatřuje u adoptovaných dětí na dálku „trvalé ponížení, že musí být za pomoc vděčné, jsou povinny psát pravidelné děkovné dopisy sponzorům. Je špatné, aby se dítě cítilo zavázáno k nezbytnosti, jako jsou jeho

práva“. Tato korespondence putuje z kulturně odlišných koutů světa a přesto, že kancelář Adopce na dálku poskytuje rady, co je vhodné nepsat, a naopak nabádá k tomu, co si malé dítě rádo přečte, mohou nastat nedorozumění a komplikace z důvodu odlišných kulturních prostředí. Tato manipulace s korespondencí¹³, co v dopisech psát, je hojně kritizována. Dopisy od dětí jsou velmi často upravovány pracovníky místní organizace, a nejen proto jsou dopisy psány právě na letních táborech, které existují díky financím od sponzorů a jsou organizovány místní farnostmi či zprostředkovávajícími organizacemi. Toto potvrzuje i pracovnice Adopce na dálku: „*dopisy děti píšou na letním táboře, taky i proto, že tam je hodně pracovníků, který dětem s psaním dopisů pomůžou, poradí jim, co mají napsat nebo že můžou nakreslit obrázek, a tak no*“ (P2). Sponzor mi problematiku dopisování popsal tak, že „*je vidět, že jsou k tomu vedení, ty sestry tam, ta farnost, připomínají jim to, že tady můžou být, jen kvůli tomu, že jim to někdo platí. Oni jsou k tomu vedení, váží si pomoci. K hodně věcem musejí být vedení*“ (S1). V jaké míře se manipulace s dopisy projevuje, nemůžu s jistotou potvrdit. Je nutné brát v potaz možnou problematiku interpretace při výpovědích informátorů. Ove (2013:6) ve své práci tvrdí, že „*smysluplné vztahy mezi sponzorem a sponzorovaným dítětem při dopisování možná existují, ale jedná se spíše o vzácnost a nejsou zásadní pro proces. To naznačuje, že Adopce na dálku a její dopisování je chápáno více jako propracovaná fundraisingová technika než komplexní strategie rozvoje*“. Domnívám se, že problematika dopisování i v mém výzkumu Adopce na dálku působí jako určitá forma propagačního materiálu. Pro všechny zúčastněné sponzory je doručení dopisu od sponzorovaného dítěte očekávanou událostí a jsou nadšeni z každého dopisu od „jejich“ dítěte. „*Vím, že má tahle pomoc smysl a tohle je i skvělá zpětná vazba pro mě, že jim to tam funguje a pomoc se vyplácí, pomáhá jim to tam*“ (S5).

¹³Kancelář Adopce na dálku (2016: online) také odrazuje od zaslání větších balíčků, než je klasická obálka nejen z důvodu finanční nákladnosti, ale především proto, že mnoho dopisů při přijetí na indické straně je otevíráno. Čím větší podezření na sebe balíček svou objemností upoutá, tím spíše je otevřen a hmotný obsah zásilky odcizen.

Je zřejmé, že dopisy pro sponzory jsou formou útěchy a potěšení, že jejich pouhá „kapka v moři“ má smysl a vždy je utvrdí v tom nadále pokračovat a sledovat další životní kroky sponzorovaného dítěte. Snaha ukázat komunikaci mezi sponzorem a dítětem a následné fungování korespondence je vyzdvihováno na propagačních akcích kanceláře Adopce na dálku a několik ručně psaných dopisů s příběhem o úspěších a životě školáků je online ke zhlédnutí na webových stránkách.

3.5.5. Vznik závislosti na pomoci

Veškerá finanční podpora nebo pomoc v tíživé situaci je lákovou formou, ale také se může stát vykovou. Mnoho projektů pouze čerpá a přerozděluje finance, ale zásadní je poskytnout finance pro další angažovanost místních lidí, ne pouze jim finance dát, ale naučit je hospodařit s nimi, a tak zvyšovat jejich budoucí zisky a umožnit jim převzít kontrolu nad jejich životy. Bohužel tuto vizi se ne vždy podaří naplnit. Shaw (1989: online) si zakládá na tom, aby „projekty dávaly dětem sebevědomí, naslouchaly jim a reagovaly na to, co říkají. Vymanění dětí z chudoby pomáhá jejich komunitě stát se ekonomicky soběstačnou. Rodiče dokáží zajistit prostředky na péči o své děti a nepotřebují tolik pomoci. Závislost plodí jen zranitelnost“. Negativní dopady na závislost na pomoci „zvenčí“ vidí i organizace Humanium (2016: online), která tvrdí, že „s individuálním dárcovstvím rodiny nejsou nuceny vyvíjet trvalé iniciativy za dosažením vymanění se z chudoby. Tyto ‚peníze padající z nebe‘ mají tendenci odrazovat členy rodiny od práce. Individuální sponzorství je formou podpory, která nepřispívá k trvalému rozvoji vesnic. Takto konkrétní typ sponzorství plodí závist a žárlivost kolem dítěte, dítě je nevhodně integrováno na sociální úroveň, která přináší problémy z hlediska udržitelnosti pro komunitu“. Sponzor (S1) mi popisoval zkušenosti, kdy po ukončení

školní docházky si často absolventi hledají práci ve městech, sjednaných firmách a podobně. „*No někdy se vracejí do té vesnice, ale ono často pracují v tech firmách třeba, a to tam není, takže spíš z vesnic odcházejí. Oni se jako vracej domů, nebydlej tam ale no. Ty pouta se nepřetrhaj, to zas ne, ale mění se to*“ (S1). To je otázka budoucnosti, jakým způsobem finanční podpora změny místí uspořádání, zvyky a do jaké míry se promítne do života nových členů komunity. Už nyní je patrné mnoho negativních faktorů, které vznikají při přijímání podpory z projektů, a tvorba závislosti je jedním z nich.

3.5.6. Vliv organizace a sponzora

V průběhu projektu Adopce na dálku může docházet k zásadnímu vlivu samotné organizace nebo vlivu sponzora a prosazování jeho představ o fungování adopce. V mém případě výzkumu mi bylo potvrzeno pracovníci kanceláře Adopce na dálku, že se jakéhokoliv ovlivňování místních komunit brání a snaží se mu vyvarovat na základě vlastních špatných zkušeností z minulosti. Kancelář Adopce na dálku spoléhá a plně důvěřuje indické organizaci, se kterou uzavřela spolupráci. „*Tenhle projekt si řídí oni jako organizace a my jsme druhá organizace a mezi námi je spolupráce. Kdyby byl odsud koordinátor, musí se platit, je to i o ekonomice, je to pohodlnější, můžeme se spolehnout na ně. To oni nás poprosí, jestli jim tam nepostavíme studnu, ne že my se rozhodnem, tady v tý vesnici postavíme studnu, to ne. Mě se to osobně právě líbí. Tam je chudoba, tam je potřeba pomoc a tady to ne, to funguje opačně. I my jsme právě zažili situaci, kdy charita nebyla taková, jaká je. Problém byl, že přicházela pomoc, která byla zcestná, učili nás třeba, jak je kalkulačka, tak tady máš a takhle ji mačkej, oni říkali, že tohle nechceme, abychom to dělali i my někomu jinému, když to sami známe, jaké to je, když nám něco někdo diktuje*“ (P2). Organizace důvěřuje svým indickým kolegům, věří, že do projektu

Adopce na dálku vybírají, jen ty nejvhodnější adepty pro sponzorství. Toto tvrzení, ale není nikde doloženo ani není nikým dalším kontrolováno. Myslím si, že pokud se podílí na projektu místní obyvatelé chudých oblastí, poukazuje to na vyšší efektivitu a předpokládá se, že finance poputují opravdu jen těm potřebným. Ale i zde nastává riziko vlivu místní organizace, která na situaci nemusí pohlížet „objektivně“, a může nastat upřednostnění budoucích sponzorovaných dětí například na základě náboženského vyznání, místního kastovního rozdělení, významného předka společnosti a podobně. Pracovnice (P1) potvrdila, že indičtí koordinátoři navštěvují rodiny a vysvětlují jim nezbytnost vzdělání, nutnost alespoň jedno dítě posílat do školy (v tomto případě do internátní školy), popisují principy projektu a podobně. Toto ovlivnění, které působí na chudé rodiny, může mít do budoucna nedozírné následky pro rodinné příslušníky a na celoživotní uspořádání funkčnosti komunity. „Odchody dětí do misijních internátních škol ve městě mění demografickou skladbu vesnic. Potřeba naplnit staré i nově vznikající dětské domovy způsobuje odliv dětí školního věku. Donoři v dobré vůli podporující život dětí v internátech věří informacím organizací, že malí horalé nemají jinou příležitost získat vzdělání než prostřednictvím právě dotyčné organizace.“ (Ryška 2010: 243).

Kromě možného vlivu ze strany organizace je poukazováno i na možnost vlivu sponzora. Organizace Humanium (2016: online) upozorňuje na to, že „mnohdy sponzor věří, že má zákonná práva nad sponzorovaným dítětem nebo alespoň má právo ovlivňovat jeho osobní a duchovní rozvoj. Mnoho organizací požaduje náboženské vzdělání podporovaného dítěte, aby bylo shodné s náboženskou orientací sponzora“. Toto tvrzení v mém výzkumu nebylo potvrzeno. Sponzor (S1) v praxi viděl fungování internátní školy, kde se prolínalo více jak pět náboženství mimo zastřešující křesťanské víry. Děti dle denního plánu navštěvovaly křesťanské ranní mše, ale nikdo jim jejich víru nezakazoval, měly právo i odjet v případě oslav jejich jiného náboženského svátku/rituálu.

Vliv organizací a sponzorů při pomoci dětem v chudých oblastech je znatelný a velmi problematický. V případě vzdělání, potažmo Adopce na dálku, je finanční podpora a její ovlivnění organizací a sponzory zmiňován výše, ale kde je stanovena míra vlivu, která již překračuje kulturní a etické hranice? Dokážeme si vůbec uvědomit, kdy je naše pomoc již nepotřebná, ba dokonce nežádoucí? Z ekonomického pohledu dle Opršala (2014: 8) je toto „měřítko pomoci“, kdy stát zařazujeme mezi rozvojové země, nastaveno na základě výše Hrubého domácího produktu (HDP), Mezinárodního indikátoru lidského rozvoje (HDI), Multidimenzionálního indexu chudoby (MPI) či Indexu lidského štěstí (GNH) a následně dle dalších individuálních statistik ekonomického růstu rozvojové země. Přesto, že se snaží tyto indexy obsáhnout velkou škálu měřitelných údajů, nelze statistické údaje aplikovat na všechny země bez ohledu na místní specifickou společnost s odlišnými tradicemi, zvyky a rituály. Tento ekonomický pohled nebere vůbec v potaz výše zmiňovaná rizika spojená s rozvojovou pomocí. Na rozvojovou pomoc je nutné nahlížet v globálním měřítku a neustále kontrolovat výši účinnosti projektů.

4. Shrnutí

V následující kapitole uvádím shrnutí výše stanovených výzkumných otázek v případě zkoumané problematiky Adopce na dálku.

Na základě terénního výzkumu jsem pozorovala a vedla rozhovory se dvěma skupinami účastníků zapojených do projektu Adopce na dálku. První skupinou jsou realizátoři projektu Adopce na dálku a druhou skupinou informátorů jsou samotní sponzoři adoptovaných dětí na dálku. Celá práce se zaměřuje na činnost a chod projektu Adopce na dálku z pohledu realizátorů projektu a z pohledu „adoptivních rodičů“ dětí. Dílčím záměrem výzkumu bylo zmapovat vliv propagace Adopce na dálku na životaschopnost celého projektu. Na základě propagačních materiálů, přednášek o Adopci na dálku a významných událostí byla nastíněna forma propagace, a nejen její vliv na funkčnost projektu, ale i následné ovlivnění veřejnosti. S tím se pojil další dílčí cíl práce, kde jsem se zaměřila na míru propagace, která šíří organizační diskurz i mezi veřejnost, potažmo sponzory a budoucí dárce. Během analýzy jsem svůj text rozdělila na části, kde jsem nejdříve popsala samotný rozvojový projekt, následně uvedla (pozitivní) dopady projektu Adopce na dálku pouze z pohledu realizátorů projektu a v neposlední řadě jsem se podrobněji zaměřila na rizika a problematické oblasti projektu Adopce na dálku.

Výzkumné otázky diplomové práce jsou stanoveny takto: Jak ovlivňuje propagace Adopce na dálku životaschopnost celého projektu? Do jaké míry propagace šíří organizační diskurz i mezi sponzory? Během výzkumu čím hlouběji jsem pronikala do oblasti rozvojových projektů, a především po podrobném studiu a rozhovorech s informátory o Adopci na dálku, uvědomovala jsem si, že tato oblast výzkumu sebou nese řadu možných úskalí a problémů, které mohou nastat v rozvojové zemi, kterou finančně podporujeme. O této skutečnosti rizik se nedočteme v žádných propagačních materiálech

o projektu Adopce na dálku. Nikde organizace neinformují o možném negativním následku finanční pomoci v chudých zemích. Propagace projektu Adopce na dálku staví na stereotypních představách, ukazuje zbídačené země trpící hladem, představuje příběhy malých dětí, které nemají možnost se naučit číst, psát a strádají v nuzných podmínkách. Tyto stereotypní představy prostřednictvím projektu Adopce na dálku se dostávají mezi veřejnost, vytváří v lidech negativní pocity a v rámci představy, že vykonají dobrý skutek, sponzoři pomáhají malým dětem v chudých oblastech, aniž by kdykoli předtím tuto oblast navštívili a sami si mohli utvořit obrázek nutnosti pomoci. Na základě rozhovorů se sponzory vyplynulo, že oslovení sponzoři nevidí žádná možná rizika a problémy vznikající z jejich pomoci. Prostřednictvím finanční podpory dětí vzniká u sponzorů „dobrý pocit“ z poskytnuté pomoci a všichni sponzoři se shodli na tom, že děti z oblastí Indie sponzorskou pomoc a podporu potřebují, protože bez sponzorů nemají šanci uspět, najít si dobré zaměstnání a vymanit se z pasti chudoby. Sponzoři tedy sami sebe spatřují jako jedinou šanci, aby chudé děti dosáhli alespoň základního vzdělání. Slovní spojení „šance uspět v hledání dobrého zaměstnání, vymanit se z pasti chudoby a uživit rodinu“ jsou jedny z mnoha slovních spojení propagačních letáků vytvořených organizací zaštiťující projekt Adopce na dálku. Tato propagační slovní spojení vytvořená kanceláří Adopce na dálku se shodně promítají ve výpovědích sponzorů. Lze tedy potvrdit, že propagace projektu má zásadní vliv na činnost projektu a organizační diskurz je prostřednictvím propagace šířen mezi veřejnost v takové míře, že sponzoři shodně opakují naučené věty z propagačních materiálů a projekt Adopce na dálku mi v rozhovorech byl do značné míry popsán shodně u všech informátorů. Pracovnice mi potvrdila, že propagace projektu hraje hlavní úlohu a neustále pracují na vytváření nových propagačních příležitostí a postupů, jak co nejvíce zefektivnit hledání nových sponzorů, protože životaschopnost celého projektu stojí na současných, a především budoucích

nových sponzorech. Pracovnice mi popsala, že stále přicházejí noví a noví sponzoři. I Mauss (1999: 137) potvrzuje, že společnost stále více „vyhledává jednotlivce, uvádí ho do zvláštního duševního stavu, v kterém se mísí vědomí vlastních práv a další ryzejší city: smysl pro dobročinnost, sociální péči, pro solidaritu. Jako dávno zapomenutý ústřední motiv se vrací téma daru, dobrovolnosti, téma štědrosti a zájmu obdarovávat“. Pracovníci tyto motivy sponzorů zaznamenávají a dále s nimi pracují v návaznosti na propagaci.

Propagace projektu Adopce na dálku s sebou v mnoha ohledech nese množství výše zmiňovaných negativních stereotypů, podporu rasismu, vytváří stereotypní představy o životě chudých obyvatel Indie, a především o nevzdělaných chudých dětech. Sponzoři v rámci své solidarity a pro „dobrý pocit“ darují každoročně finanční částku jednomu dítěti na vzdělání, ale bohužel již nevidí možná rizika v podobě selektivnosti projektu, reklamního triku, vzniku závislosti na pomoci a podobně.

Domnívám se ale, že každá mince má dvě strany. Je poměrně lehké celý projekt kritizovat a hledat rizika spojená se sponzorováním dětí. Za veškerou kritikou a možnými riziky Adopce na dálku si stojím, avšak pokud podrobně zkoumáme jakoukoliv instituci nebo projekt, můžeme se setkat s podobnými riziky. Ta vyplývají z jejich samotné charakteristiky – projekty potřebují propagaci, instituce a další. V práci jsem nemohla opomenout pozitivní dopady projektu a činnost českých a indických pracovníků kanceláře Adopce na dálku, kteří si zaslouží můj obdiv.

5. Závěr

Tato práce je zaměřena na projekt Adopce na dálku, který se stává stále populárnější a buduje pozitivní ohlas široké veřejnosti. Adopci na dálku lze označit jako fenomén moderní doby v případě rozvojových projektů. Hlavní myšlenkou projektu je poskytnutí alespoň základního vzdělání pro děti z chudých oblastí prostřednictvím finanční podpory z řad sponzorů z donorské země. Vzdělání je základním předpokladem pro budování kvalitního lidského kapitálu a západní společnost se snaží institucionalizované vzdělání umožnit všem dětem, jak v zemích Severu, tak v zemích chudšího Jihu. Projekt Adopce na dálku se zdá být vhodným rozvojovým pomocníkem, který může pomoci dosáhnout stanovených vizí, jaké jsou například stanoveny v *Rozvojových cílech tisíciletí*, které si kladou za cíl zajistit pro dívky a chlapce dokončení základní školy, a tím pádem zvýšit jejich šance na kvalitnější život a možnost lepšího pracovního uplatnění.

Historii vzniku dělení světa na země rozvinuté a rozvojové můžeme chápat jako sociální konstrukt vytvořený západním světem a v objektivním slova smyslu vlastně neexistuje. Další dělení, které v závislosti na tom vzniká, je vztah dominance a podřízenosti. Přestože rozvojová pomoc se snaží řadou projektů a programů rozvojové země dostat na úroveň rozvinutých zemí, tento altruistický čin vzbuzuje v západních zemích pocit moci a dominance a země Východu jsou postaveny na podřízenou úroveň. Předpokladem lidského rozvoje je v neposlední řadě vzdělání a projekty, jako je Adopce na dálku se snaží naplnit cíl, kterým je umožnění základního vzdělání pro všechny.

Rozvojové projekty si s sebou nesou pestrou škálu pozitivních dopadů, ale i potencionálně problematických oblastí. V případě kladně hodnocených dopadů projektu z pohledu realizátorů se Adopce na dálku jeví jako transparentní, proti-diskriminační, solidární, efektivní a ideální snadno dostupný způsob pomoci v zemích, kde pro mnoho

rodin je školní docházka dítěte finančně neudržitelná. Projekt poskytuje dítěti materiální zajištění, základní zdravotní péči, dále vytváří vzájemná pouta mezi donorskými a rozvojovými zeměmi, vzájemnou solidaritu a spolupráci a v neposlední řadě je vzdělání poskytnuto v dítěti blízkém socio-kulturním prostředí. Žák s dobrými výsledky ve škole má šanci se vymanit z pasti chudoby, osamostatnit se, budovat své sny a může se stát podstatným přínosem pro svou komunitu případně celou společnost. Na druhé straně kritici rozvojové pomoci zdůrazňují fakt, že kolonialismus byl pouze vystřídán neokolonialismem, kterému dominují západní společnosti. Rozvojové projekty vytvořené západní společností, za účelem dosažení modernizace, nemusí být vždy aplikovatelné na konkrétní rozvojovou oblast. Projekty jsou kritizovány i z důvodu podporování negativních stereotypů, vzniku rasismu a často bývají rozvojové projekty označovány za obchod, který je podpořen rozsáhlou cílenou propagací. Dále je adopcím na dálku vytýkána selektivnost projektu, tvorba závislosti na pomoci a v neposlední řadě možný vliv organizace či sponzora na podporovanou oblast. Problematické se jeví i dlouze diskutované téma korespondence mezi sponzorem a podporovaným dítětem.

Na základě terénního výzkumu a rozhovorů s informátory jsem analyzovala data týkající se vlivu propagace Adopce na dálku na životaschopnost projektu a šíření organizačního diskurzu mezi sponzory. Touto analýzou jsem dosáhla svého cíle a mohu potvrdit, že propagace projektu je základním kamenem pro činnost kanceláře Adopce na dálku. Pracovnice kanceláře stále vytvářejí nové strategie pro získávání nových sponzorů, na přednáškách líčí strastiplné životy malých dětí se stereotypním zabarvením a poskytují propagační materiály se základním popisem, co je projekt Adopce na dálku. Mnou oslovení sponzoři při rozhovorech popisovali velmi shodně, co je Adopce na dálku a všichni mi líčili, jaké utrpení v Indii jejich adoptované dítě prožívá. Sponzoři nemají potřebu zjišťovat možná rizika spojená se sponzorováním dětí na dálku, veškerou pomoc

poskytují pro svůj „dobrý pocit“, že mohou pomáhat. Pokud si sponzoři informace poskytnuté kanceláří Adopce na dálku nebudou ověřovat a sami se zajímat o oblast Indie, není možné projekt posouvat dál. Domnívám se, že Adopce na dálku může mít stále své místo v budoucnosti, ale je nutné zabývat se hledáním příčin, které nepříznivou situaci v oblastech Indie vytváří, spíše než podporovat jen několik „vyvolených“ dětí z nejchudších rodin.

Adopce na dálku je fenoménem moderní doby, našla si řadu kritiků a odpůrců, ale přesto se jí daří stále rozšiřovat databázi dětí o nové budoucí školáky, kteří získávají finanční podporu. Věřím, že v budoucnosti některé kritizované aspekty bude muset Adopce na dálku zapracovat do celého programu a projekt přizpůsobit podmínkám měnícího se globálního světa.

6. Použitá literatura

- Abdel-Malek, A., V. Havránek, E. Said 2011. *Postkoloniální myšlení II*. Praha: Tranzit.
- Appadurai, A., V. Havránek, O. Lánský 2013. *Postkoloniální myšlení IV*. Praha: Tranzit.cz.
- Bauer, M. 2008. *Vzdělání na dosah: sborník zkušeností a vzpomínek z projektu Adopce na dálku Arcidiecézní charity Praha*. Praha: Triton.
- Arcidiecézní charita Olomouc 2016. *Humanitární a rozvojová pomoc*. Dostupné z: <http://www.acho.charita.cz/harp/> [25. 8. 2016]
- Arcidiecézní charita Praha 2016. *Adopce na dálku®*, projekt Rozvojového střediska Arcidiecézní charity Praha. Dostupné z: <http://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/006805.pdf> [15. 8. 2016]
- Arcidiecézní charita Praha 2016. *Adopce na dálku. Podmínky a pravidla zahraničních projektů a rozvojového programu Adopce na dálku*. Dostupné z: <http://www.dchp.cz/adopce-na-dalku/pravidla-pro-adopci/> [25. 8. 2016]
- Beránková, J. 2009. *Sponzorování dětí z rozvojových zemí: „adopce na dálku“*. Pardubice.
- Berger, P. L., T. Luckmann 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bernard, R. H. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Oxford: AltaMiraPress.
- Bubleová, V. 2014. *Základní informace o osvojení (adopci)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek.
- Čechová, P. 2014. *Fenomén adopce na dálku v současné české společnosti*. Plzeň.
- Černý, K. 2008. *Edward W. Said: Orientalismus. Západní koncepce Orientu*. Praha, Paseka.
- Daněk, P., P. Jehlička, J. Tomeš (eds.) 2000. *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.

- Diecézní charita Hradec Králové 2016. *Adopce na dálku. Realizace projektu*. Dostupné z: <http://adopce.hk.caritas.cz/realizace-projektu/> [23. 8. 2016]
- Diecézní charita Olomouc 2016. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce*. Dostupné z: <http://www.acho.charita.cz/harp/> [24. 8. 2016]
- Diecézní charita Plzeň 2016. *Adopce na dálku*. Dostupné z: <http://www.dchp.cz/adopce-na-dalku/> [25. 8. 2016]
- Duba, N., M. Loužek 2009. *Rozvojové země: potřebují pomoc, nebo volné trhy?: sborník textů*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku.
- Gunder Frank, A. 1966. The Development of Underdevelopment, *Monthly Review*: 27-37. Dostupné z: http://www.colorado.edu/geography/class_homepages/geog_3682_f08/Articles/FrankDevofUnderdev.pdf [5. 11. 2016]
- Hoch, T. 2007. *Základy rozvojové pomoci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Horký, O. 2010. *Česká rozvojová spolupráce: diskurzy, praktiky, rozpory*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Humanium 2017. *Reasons to Avoid Individual Child Sponsorships*. Dostupné z: <http://www.humanium.org/en/child-sponsorship/avoid-individual-child-sponsorships/> [27.1. 2017].
- Lewis, O. 1959. *Five families: Mexican case studies in the culture of poverty*. New York: American Library.
- Mauss, M. 1999. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Matějček, Z., J. Kolouchová 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Opršal, Z. 2014. *Mezinárodní rozvojová spolupráce: vybrané aspekty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Ove, P. 2013. „*Change a life. Change your own*“: *Childsponsorship, the discourse of development, and the production of ethical subjects*. Vancouver: The University of British Columbia.
- Princová, K. 2014. *Dvojí riziko v humanitární pomoci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Rabitsch Adamčíková, J. 2015. *Antropologie rozvoje*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Shaw, S. 1989. *Set me free: how to help children*. Dostupné z: <http://newint.org/features/1989/04/05/keynote/> [24. 1. 2017]
- Švaříček, R. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Tomeš, J., D. Festa, J. Novotný 2007. *Konflikt světů a svět konfliktů: střety idejí a zájmů v současném světě*. Praha: P3K.
- Tožička, T. 2008. *Příliš vzdálené cíle: rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*. Praha: Educon.
- Wallerstein, I. 1974. *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. Dostupné z: http://www.sociosite.net/topics/texts/wallerstein_summary.php [6. 11. 2016]
- Waisová, Š. 2005. *Ve stínu modernity: perspektivy a problémy rozvoje*. Plzeň: A. Čeněk.
- Wontanara 2016. *Adopce afrických dětí / projekt pomoci na dálku*. Dostupné z: <http://www.wontanara.cz/aktivity/adopce-africky-ch-deti-projekt-pomoci-na-dalku> [24. 8. 2016]
- Wydick, B., P. Glewwe, L. Rutledge 2013. Does International Child Sponsorship Work? A Six-Country Study of Impacts on Adult Life Outcomes. *Journal of Political Economy*: 393-436.
- Zíková, T. 2007. *Rozvoj a rozvojová antropologie*. Plzeň: Filozofická fakulta ZČU v Plzni.

Zíková, T. 2007. Rozvoj a rozvojová antropologie. *Antropowebzin* 2-3. Dostupné z:
<http://www.antropoweb.cz/cs/rozvoj-a-rozvojova-antropologie> [14. 1. 2017]